

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นใน
กระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว
ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

THE STUDY OF FACTORS AFFECTED THE PARTICIPATION OF
LOCAL COMMUNITIES IN TOURISM DEVELOPMENT PLANNING
PROCESS IN LOWER NORTHEASTERN REGION

โดย วิลาวัลย์ บุญศรี และคณะ

31 พฤษภาคม 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นใน
กระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว
ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

THE STUDY OF FACTORS AFFECTED THE PARTICIPATION OF
LOCAL COMMUNITIES IN TOURISM DEVELOPMENT PLANNING
PROCESS IN LOWER NORTHEASTERN REGION

โดย วิลาวัลย์ บุญศรี และคณะ

31 พฤษภาคม 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นใน
กระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว
ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

THE STUDY OF FACTORS AFFECTED THE PARTICIPATION OF
LOCAL COMMUNITIES IN TOURISM DEVELOPMENT PLANNING
PROCESS IN LOWER NORTHEASTERN REGION

คณะผู้วิจัย

1. วิชาวัลย์ บุญศรี

2. ทนนท์ รัตนรวมการ

• 3. ปวีณา สาลีทอง

4. ชัยวัฒน์ บุญน้อย

สังกัด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

5. ธงชัย มุ่งเจริญพร

สังกัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

ชุดโครงการ ธนาคารข้อมูลเพื่อการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาและจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงพื้นที่

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ได้รับโอกาสในการทำ การวิจัยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนพัฒนาการ ท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ โดยสำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ อย่างยั่งยืน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งมี ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง เป็นผู้จัดการการวิจัย การพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ ทางคณะผู้วิจัยได้รับความรู้มากมายจากการทำวิจัย ในครั้งนี้ อีกทั้งในด้านการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน นายกองค์การ บริหารส่วนจังหวัด หน่วยงาน องค์การ และประชาชนในชุมชน รวมถึงการได้รับคำปรึกษาจาก ผู้เชี่ยวชาญในด้านการจัดทำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

เนื่องด้วยร่างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เล่มนี้ เป็นงานชิ้นแรกที่คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสใน การทำการวิจัย ดังนั้นหากงานวิจัยยังขาดความต่อเนื่องหรือความสมบูรณ์ของรายงาน ใน ลักษณะใดก็ตาม คณะผู้วิจัยขออภัยไว้ ณ ที่นี้

คณะผู้ทำวิจัย

30 มิถุนายน 2550

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

บทนำ

การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้้นั้นเพื่อหาปัจจัยในด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม และเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง อีกทั้งยังสามารถนำมากำหนดยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากรายได้ที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี ผลจากการให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมประเภทนี้ นอกจากนี้รัฐบาลได้กำหนดนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวไว้หลายประการ เช่น การเพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการท่องเที่ยว การส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ และการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น

การท่องเที่ยวในกลุ่มอีสานใต้ มีแหล่งท่องเที่ยวมากมายหลากหลายประเภท โดยแต่ละแห่งแสดงถึงความเป็นมาและวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น ๆ และความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนั้น ๆ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ การดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวอันเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญในกระบวนการท่องเที่ยว และถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ดังนั้นการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้เป็นความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีความแตกต่างและความเป็นมาที่มีเอกลักษณ์ตามสภาพแวดล้อมนั้น ๆ รวมถึงความแตกต่างทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนั้นเพื่อการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน และทำให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

คำถามการวิจัย

1. ปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดอีสานใต้
2. มีวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองท่องเที่ยว ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้อย่างไรบ้าง
3. เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ที่พาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ควรเป็นอย่างไร

สรุปผลการวิจัย

คำถามข้อที่ 1. ปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

จังหวัดศรีสะเกษ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ อำเภอเมือง และอำเภอกันทรลักษ์ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 145 คน เพศชาย 67 คน และเพศหญิง 78 คน อายุส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ อายุ 25-34 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.1 และช่วงอายุ 15-24 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.9 อาชีพส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ การประกอบอาชีพส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 33.8 และอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 33.1 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 73 สำหรับรายได้ ส่วนใหญ่จะมีรายได้ ต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 51 และ 5,001-7,500 บาท ร้อยละ 26.9

จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ อำเภอเมือง และอำเภอท่าตูม จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 155 คน เพศชาย 45 คน และเพศหญิง 110 คน อายุส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ อายุ 35-44 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.2 และช่วงอายุ 25-34 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.9 อาชีพส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ เกษตรกร ร้อยละ 54.8 การประกอบอาชีพส่วนตัว ร้อยละ 21.9 และอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 20.6 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 61.9 สำหรับรายได้ ส่วนใหญ่จะมีรายได้ ต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 71.6 และ 5,001-7,500 บาท ร้อยละ 22.6

จังหวัดบุรีรัมย์ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอประโคนชัย และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 120 คน เพศชาย 66 คน และเพศหญิง 54 คน อายุ

ส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ อายุ 15-24 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.3 และช่วงอายุ 25-34 ปี คิดเป็นร้อยละ 21.7 อาชีพส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ อาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 35.8 การประกอบอาชีพส่วนตัว ร้อยละ 25.8 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 32.5 และระดับปริญญาตรี ร้อยละ 26.7 สำหรับรายได้ ส่วนใหญ่จะมีรายได้ ต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 50.8 และ 5,001-7,500 บาท ร้อยละ 17.5

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมของข้อมูลทั้ง 3 พื้นที่ ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงจำนวน 242 คน คิดเป็นร้อยละ 57.62 เพศชาย 178 คน เป็นร้อยละ 42.38 พิจารณาระดับอายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุ 25-34 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.43 รองลงมาคือ ช่วงอายุ 35-44 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.52 และ ช่วงอายุ 15-24 ปี คิดเป็นร้อยละ 20.24 เมื่อพิจารณาการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร และอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 29.29 รองลงมาคือ อาชีพส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 27.14 ระดับการศึกษา ส่วนใหญ่จะมีการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 35.24 รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 31.9 ส่วนระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า ส่วนใหญ่จะมีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 58.57 รองลงมาคือรายได้ที่ 5,001-7,500 บาท คิดเป็นร้อยละ 22.62

ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและ พัฒนาการท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จากผลการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น โดยภาพรวมนั้นมีค่าเฉลี่ย 3.00 อยู่ในระดับปานกลาง และพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการ ติดตามประเมินผล มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x}=3.087$) ระดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{x}=2.963$) แสดงให้เห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนยังมีค่าระดับที่ น้อยถึงระดับปานกลาง ดังนั้นควรเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าใจ เห็น ความสำคัญ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวใน ชุมชนตนเอง

เมื่อพิจารณา ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการ วางแผนและ พัฒนาการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลการมีส่วนร่วมโดยภาพรวม นั้น มีค่าเฉลี่ย 3.516 อยู่ในระดับสูง ปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการ ส่งเสริมการท่องเที่ยว ($\bar{x}=3.862$) น้อยที่สุด คือ ทัศนคติที่มีต่อการท่องเที่ยว ($\bar{x}=3.331$) แสดง ให้เห็นว่า ควรมีการปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวของประชาชนในชุมชน มีการปลูก จิตสำนึกถึงการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง ในด้านประโยชน์ที่ได้รับจาก การท่องเที่ยว ประชาชนมีส่วนร่วมเป็นอย่างสูง อาจจะเนื่องด้วยรายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยว

ในชุมชน โดยรวมแล้วเห็นได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว สามารถเรียงลำดับความสำคัญได้ คือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว การตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรม แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว การได้รับการชักชวนจากบุคคลหรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนหรือผู้นำชุมชน การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการท่องเที่ยว และทัศนคติที่มีต่อการท่องเที่ยว

ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกได้เป็น ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ได้แก่ ทัศนคติที่มีต่อการท่องเที่ยว ผลประโยชน์ แรงจูงใจ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

คำถามข้อที่ 2. มีวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้อย่างไรบ้าง

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ นั้น การเพิ่มบทบาทของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพิจารณาองค์ประกอบสำคัญ

1) ควรมีการกำหนดบทบาทของการมีส่วนร่วมของทุกองค์กร ทุกภาคส่วน โดยพิจารณาหลักการ หรือแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยคำนึงถึงหลักการ 3 ประการ คือ การบูรณาการ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การมีธรรมาภิบาล และสิทธิในการพัฒนา การเคารพสิทธิมนุษยชน เสรีภาพขั้นพื้นฐาน และจริยธรรม

2) การท่องเที่ยวเป็นการเรียนรู้ และเพิ่มคุณภาพชีวิต แนวคิดในด้านนี้คือ เน้นในเรื่องความปลอดภัย สะอาด และความพึงพอใจ เน้นความเข้าใจ ความเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชน สังคม การเสริมสร้างปัญญาการเรียนรู้เชื่อมโยงซึ่งและกันทั้งในด้านสิทธิมนุษยชน ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา จารีตประเพณีและสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุล ความพอเพียงและยั่งยืนในโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม มุ่งให้เกิดคุณภาพชีวิต

3) ควรมีการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อจัดทำแผนการท่องเที่ยว หรือแผนการตลาดประจำปี เพื่อหาวิธีวางแผนการจัดการให้สอดคล้องกัน โดยพิจารณาจากปัจจัย 2 ประการ คือ

ศักยภาพของทรัพยากร และความพร้อมในด้านการบริหาร ศักยภาพและความพร้อมการบริการของทรัพยากรการท่องเที่ยว ควรพิจารณากลุ่มเป้าหมายการท่องเที่ยว

4) การจัดการดำเนินการร่วมกันนั้นคือ กลุ่มเชื่อมโยงด้านพื้นที่ กลุ่มเชื่อมโยงในรูปแบบของรายการการท่องเที่ยว กลุ่มเชื่อมโยงในธุรกิจการท่องเที่ยว และกลุ่มสินค้าที่สร้างสรรค์ใหม่สำหรับการจัดการด้านกลุ่มธุรกิจนั้น

5) การจัดการในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น นอกจากประชาชนเจ้าของพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพันธมิตร และผู้มีส่วนได้เสีย จะต้องจัดการร่วมกัน ร่วมกันยอมรับกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ การวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

6) จัดตั้งองค์กรท้องถิ่นเพื่อให้การทำงานร่วมกันกับหน่วยงานอื่น ๆ มีความคล่องตัว โดยการเลือกผู้แทนกลุ่ม มีการกำหนดหน้าที่ ระเบียบ กติกา และรายงานต่อชุมชนอย่างชัดเจน โปร่งใส ประสานงานระหว่างชุมชนด้วยกัน

7) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนั้น ตามรัฐธรรมนูญระบุหน้าที่ มาตรา 289

8) หน่วยงานภาครัฐบาล ทั้งที่อยู่ในกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ และตามมติของรัฐมนตรี โดยปัจจุบันกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงและประสานงานกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีบทบาทร่วมรับผิดชอบต่อการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวของประเทศด้วย

9) หน่วยงานภาคเอกชน หรือผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรเพื่อบริการการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้รับความประทับใจ พึงพอใจสูงสุดนั้นย่อมต้องมีส่วนร่วมด้วยหน่วยงานภาครัฐบาล หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

10) สถาบันการศึกษา นักวิชาการจะต้องมีบทบาทต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีการให้คำปรึกษาต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างถูกวิธีและอย่างยั่งยืน มีส่วนร่วมในการประเมินผลและแก้ไขปัญหาหรือผลกระทบต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การบริการในธุรกิจการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การตลาด การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่เกิดจากผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุขอนามัย การให้ความร่วมมือกับองค์กรชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การภาครัฐ ในการฟื้นฟูทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อให้

เป็นแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการบริการการท่องเที่ยวทุกสาขาดำเนินไปได้ รวมถึงการให้ความร่วมมือต่อการพัฒนาบุคลากรที่ให้บริการในภาคอุตสาหกรรมทุกสาขา

11) ในด้านองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีส่วนร่วมเป็นพันธมิตร พันธกิจและบทบาทต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความร่วมมือต่อการให้ความรู้ ในการวางแผนส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ จากการทบทวนทฤษฎีแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปรากฏว่า การวิเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบของบุคคลดังกล่าวถึงอิทธิพลที่มีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว พบว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาสังคม ได้แก่ทัศนคติต่อการท่องเที่ยว และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการมีส่วนร่วมการวางแผนการท่องเที่ยว

คำถามวิจัยข้อ 3 แนวทางยุทธศาสตร์ที่พาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร

จากการระดมความคิดเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเป็นผู้ประกอบการโรงแรม ผู้ประกอบการบริษัทนำเที่ยว ศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬา รวมทั้งระดมความคิดเห็นจากองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องในเรื่องของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น พบว่าการท่องเที่ยวในลักษณะพึ่งพากับประเทศเพื่อนบ้านเป็นไปได้สูงเนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะท่องเที่ยวในประเทศเพื่อนบ้านเนื่องจากมีตลาดการท่องเที่ยวใหม่ในประเทศเวียดนาม แต่อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวเป็นลักษณะที่เป็นทางผ่านของนักท่องเที่ยวผ่านไปเที่ยวยังประเทศเพื่อนบ้าน ด้วยข้อจำกัดหลายประการได้แก่ ปัญหาความมั่นคง รายได้ของประชากรในประเทศเพื่อนบ้านที่ยังต่ำอยู่ รวมทั้งเส้นทางคมนาคมที่ยังไม่สะดวกในการเดินทางในบางประเทศ เช่น ประเทศกัมพูชา

แนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน ที่เป็นไปได้คือทำอย่างไรให้นักท่องเที่ยวมาพักในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ก่อนที่จะเดินทางไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งที่

ประชุมได้ให้ข้อคิดเสนอแนะว่า การที่จะให้นักท่องเที่ยวแวะมาเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ นั้น จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้พร้อมที่จะรับนักท่องเที่ยว โดยให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคือ

1. การสร้างกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว ให้มีการสร้างกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวแบบครบวงจร เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนานขึ้น ซึ่งการที่นักท่องเที่ยวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นก็หมายความว่า นักท่องเที่ยวมีโอกาสใช้จ่ายมากยิ่งขึ้นกว่าการที่นักท่องเที่ยวมาเรียนในระยะเวลาสั้นๆ และผ่านไปยังประเทศเพื่อนบ้าน
2. การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้คนในท้องถิ่นทราบถึงแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด รวมทั้งผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวด้วย เพื่อให้คนในท้องถิ่นเปรียบเสมือนผู้ช่วยประชาสัมพันธ์ภายในตัว
3. การรักษารูปแบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมและประเพณี เนื่องจากการวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นถูกกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพล ทำให้รูปแบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมสูญหายไป ทำให้มีผลต่อการที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาชมในความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่แท้จริง ดังนั้นคนในท้องถิ่นจะต้องช่วยกันอนุรักษ์รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นให้คงเดิม
4. การคมนาคมควรจะมีการสร้างสนามบิน ทั้งนี้เนื่องจากการเดินทางมาท่องเที่ยวในภาคอีสานใช้ระยะทางที่นาน ยิ่งถ้าการเดินทางท่องเที่ยวไปยังประเทศเพื่อนบ้านนั้นต้องใช้เวลาเดินทางที่นาน ดังนั้นการสร้างสนามบินที่เป็นจุดเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านนั้นจะช่วยลดระยะเวลาในการเดินทางให้กับนักท่องเที่ยว

สำหรับยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้สู่ความยั่งยืน ซึ่งพิจารณาแยกออกมาเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีความหลากหลายอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและประเพณี การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวธรรมชาติ เพียงแต่ยังขาดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้เข้าด้วยกัน ดังนั้นจึงควรมีการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวที่ชัดเจนโดยให้สอดคล้องกับระยะเวลาของเส้นทางการท่องเที่ยว ความหลากหลายของการท่องเที่ยว และความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทุกแหล่งอย่างต่อเนื่องในด้านสิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์ ความสะอาดของแหล่ง

ท่องเที่ยว หอมน้ำที่สะอาดพร้อมให้บริการ การกำจัดขยะและน้ำเสีย โครงสร้างพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวได้

2. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

องค์ประกอบการท่องเที่ยวที่สำคัญที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ยังขาดอยู่ เช่น ถนนที่เป็นเลน เดียว ควรพัฒนาเป็นถนนสองเลน และมีการสร้างศูนย์กลางสนามบิน นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาที่พัก โรงแรมที่ได้มาตรฐานในบางจังหวัด เช่น จังหวัดศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ ส่วนในเรื่องของ ภัตตาคาร ร้านอาหารนั้นควรมีการส่งเสริมให้เป็นร้านที่ได้มาตรฐาน และพัฒนาสินค้าพื้นเมืองให้มีคุณภาพเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP มีบริการข้อมูลด้านที่พัก ร้านอาหาร สินค้าพื้นเมืองให้นักท่องเที่ยวทราบอย่างทั่วถึง

3. ด้านกลไกและการจัดการท่องเที่ยว

โดยภาพรวมแล้วประชาชนและผู้ประกอบการในท้องถิ่นให้ความร่วมมือในการจัดการด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี แม้ว่าการดำเนินงานโครงส่วนใหญ่โดยภาครัฐโดยให้ส่วนของท้องถิ่นดำเนินการจัดการ แต่ภาคเอกชนก็ให้การส่งเสริมและสนับสนุน อย่างไรก็ตามในการขยายตัวของท่องเที่ยวในท้องถิ่น กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ควรให้ประชาชนในท้องถิ่นและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการ การพัฒนาการท่องเที่ยวและสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของท้องถิ่น โดยต้องให้อำนาจในการบริหารจัดการและให้ความรู้กับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นในด้านการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐาน สามารถอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวไว้ได้ในระยะยาว มีการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมและศูนย์ข้อมูลทางวิชาการให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่นในด้านการท่องเที่ยว

4. การบริการข้อมูลการท่องเที่ยว

การบริการข้อมูลการท่องเที่ยวนั้น ในแต่ละศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวควรจะมีข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ การให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนควรมีการบริการข้อมูลการท่องเที่ยวที่หลากหลาย แต่สื่อที่ดีที่สุดในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวบอกต่อกัน ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่น และตำรวจท่องเที่ยวให้สามารถบอกข้อมูลการท่องเที่ยวได้ จึงควรให้มีการอบรมประชาชนในท้องถิ่น

ตำรวจท่องเที่ยวในการใช้ภาษาต่างประเทศ หรือภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะภาษาอังกฤษและภาษาเขมร เพื่อให้บอกข้อมูลการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้

5. การเสริมสร้างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ที่ให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมี ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การบริการและความปลอดภัย การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ให้เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ควรมีการเสริมสร้างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องเสริมสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวและองค์ประกอบการท่องเที่ยว ในด้านการประชาสัมพันธ์คุณค่าทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี รวมทั้งการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีของคนในท้องถิ่น และต้องให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นด้วย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่ามีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและหน่วยงาน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม ควรมีการวิจัยศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน เนื่องจากอบต.มีบทบาทอย่างมาก ตามนโยบายถ่ายโอนภารกิจให้กับอบต.ตามแผนการกระจายอำนาจ ดังนั้น บทบาทขององค์กรส่วนตำบลในการพัฒนาเครือข่ายในชุมชน ควรปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวที่ควรอนุรักษ์ และควรมีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

ปัญหาที่พบคือ บางครั้งองค์กรท้องถิ่นที่มีแนวทางการพัฒนาที่ขัดกัน หรือไม่สอดคล้องกัน ขาดการประสานงาน และความต่อเนื่องของแผนงาน หรือ นโยบาย

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG4950091

ชื่อโครงการ : ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ชื่อนักวิจัย : วิลาวลัย บุญศรี, ทนนท์ รัตนรวมการ, ปวีณา สาลีทอง, นายชัยวัฒน์ บุญน้อย
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
ธงชัย มุ่งเจริญพร
สังกัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

E-mail Address : wilawan_vios@yahoo.co.th

ระยะเวลาโครงการ : 1 มิถุนายน 2549 – 31 พฤษภาคม 2550

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ และปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ และเพื่อนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ที่มุ่งส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน โดยศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรอายุ เพศ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ความรู้ การรับรู้ข่าวสาร และการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองการท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการการท่องเที่ยว กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น และกลุ่มประชาชนในพื้นที่ศึกษา 3 จังหวัด ได้แก่ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ

จากการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้โดยภาพรวม การมีระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองการท่องเที่ยวในระดับการมีส่วนร่วม 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.963, S.D. = 0.919$) 2) ระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกัน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.976, S.D. = 0.979$) 3) ระดับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.046, S.D. = 1.069$) 4) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อกำหนดแผนงานร่วมกัน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.964, S.D. = 1.012$) 5) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ($\bar{x} = 3.087, S.D. = 1.069$)

คำหลัก: ปัจจัย, การมีส่วนร่วม, กระบวนการวางแผนพัฒนา, กลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ABSTRACT

Project Code : RDG4950091

Project Title : THE STUDY OF FACTORS AFFECTED THE PARTICIPATION OF LOCAL COMMUNITIES IN TOURISM DEVELOPMENT PLANNING PROCESS IN LOWER NORTHEASTERN REGION

Investigators : Boonsri W 1., Rattana Ruamkarn T 2., Saleethaong P 3., Boonnoi C 4.,

Rajamangala University of Technology Isan

Mungcharonporn T 5. Surin Provincial Administration Organization

E-mail Address : wilawan_vios@yahoo.co.th

Project Duration : 1 June 2549 – 31 May 2550

The research is to investigate the factors which effect the participation of local communities in tourist development planning progress in lower northeastern region and the factors which promote this plan. These two factors lead to identify the strength strategies in building the tourist corporation between lower northeastern region of Thailand and the neighbouring countries; Cambodian, Laos, and Vietnam. The researchers study on the relationship of the variables; age, gender, marital status, education, occupation, income, media, and the participation of local people in communities. The population is the community leaders, the tourist entrepreneurs, and the local administrations who locate in the areas of third education segment which covers three provinces; Burirum, Surin and Srisaket.

The result of the study, the researchers discovered on the degree in participation of the local communities in tourist development planning progress are 1) needs to participate in generating problems as medium level. ($\bar{x}=3.046$, S.D. = 1.069) 2) participation level is medium ($\bar{x}=2.976$, S.D. = 0.979) 3) the practical participation level is high ($\bar{x}=3.046$, S.D. = 1.069) 4) participation in decision making is medium ($\bar{x}=2.964$, S.D.=1.012) and 5) participation in evaluating is high ($\bar{x}=3.087$, S.D.=0.903)

Key word: Factors, Participation, development planning progress, lower northeastern region

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	ฉ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
สารบัญ	ท
สารบัญตาราง	ณ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 บทนำ	1
1.2 หลักการและเหตุผล	1
1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ	1
1.4 คำถามการวิจัย	2
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	2
1.6 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.7 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	3
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	3
1.9 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	4
1.10 สรุป	4
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 บทนำ	5
2.2 ทบทวนทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	5
2.2.1 แนวความคิดและทฤษฎีการตัดสินใจ	5
2.2.2 แนวคิดการประเมินผลงาน	8
2.2.3 รูปแบบการท่องเที่ยว	13
2.2.4 แรงจูงใจด้านการท่องเที่ยว	21
2.2.5 แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	26
2.2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	41
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	42
2.4 สรุป	46

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
3.1 บทนำ	49
3.2 กรอบแนวคิดการวิจัย	49
3.3 ระเบียบและวิธีวิจัย	52
3.3.1 ประชากรและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง	52
3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	53
3.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	55
3.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	56
3.4 สรุป	57
บทที่ 4 ผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
4.1 บทนำ	58
4.2 ผลการศึกษา	58
4.3 อภิปรายผล	69
4.4 ข้อเสนอแนะ	73
บทที่ 5 บทสรุป	
5.1 บทนำ	79
5.2 สรุปผลการวิจัย	84
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก บทควมวิจัย	
ภาคผนวก ข ตัวอย่างแบบสอบถาม /แบบสัมภาษณ์	
ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรม	
ภาคผนวก ง ประวัติผู้วิจัย	
ภาคผนวก จ ข้อมูลจากแบบสอบถาม	

บทที่ 1 บทนำ

1.1 บทนำ

การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้^๑นั้นเพื่อหาปัจจัยในด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม และเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง อีกทั้งยังสามารถนำมากำหนดยุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้^๑ได้อย่างยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1.2 หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากรายได้ที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี ผลจากการให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมประเภทนี้ นอกจากนี้รัฐบาลได้กำหนดนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวไว้หลายประการ เช่น การเพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการท่องเที่ยว การส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ และการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น

การท่องเที่ยวในกลุ่มอีสานใต้^๑ มีแหล่งท่องเที่ยวมากมายหลากหลายประเภท โดยแต่ละแห่งแสดงถึงความเป็นมาและวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น ๆ และความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนั้น ๆ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ อนุรักษ์และรักษาแหล่งท่องเที่ยวอันเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญในกระบวนการท่องเที่ยว และถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ดังนั้นการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้^๑เป็นความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีความแตกต่างและความเป็นมาที่มีเอกลักษณ์ตามสภาพแวดล้อมนั้น ๆ รวมถึงความแตกต่างทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว^๑นั้นเพื่อการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน และทำให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดอีสานใต้
2. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดอีสานใต้
3. เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1.4 คำถามการวิจัย

1. ปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดอีสานใต้
2. มีวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้อย่างไรบ้าง
3. ยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ควรเป็นอย่างไร

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

องค์กรชุมชน หรือประชาคม หมายถึง องค์กรที่เล็กที่สุดและมีบทบาทเป็นเจ้าของท้องถิ่น เจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ต่อการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ร่วมมือกันตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน

การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว หมายถึง การหารูปแบบการท่องเที่ยวให้มีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว โดยเป็นการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ จังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ อุบลราชธานี เนื่องจากพิจารณาจำนวนนักท่องเที่ยวทั้ง 6 จังหวัดกลุ่มอีสานใต้ตั้งแต่ปี 2000 ถึง 2005 พบว่าอัตราการเจริญเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวของจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานีมีน้อย อุบลราชธานีมีอัตราการ

เจริญเติบโตในลักษณะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามระยะเวลาในแต่ละปี ส่วนอีก 3 จังหวัดนั้นจากสภาพพื้นที่ที่ต่อเนื่องกันและมีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อย ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าสมควรอย่างยิ่งที่จะพัฒนาพื้นที่ของ 3 จังหวัดนี้เพื่อคู่ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวกลุ่มอีสานใต้

1.6 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากวิธีการสุ่มตัวอย่างหลายขั้นตอน จะได้พื้นที่ 3 จังหวัด ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลนั้นคือ จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ โดยเลือกชุมชนที่มีสถานที่ท่องเที่ยวอยู่ในชุมชนนั้น ๆ

ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาเริ่มต้นโครงการจะเป็นการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ช่วงเดือนมกราคม-มีนาคม จะเป็นการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

กลุ่มประชากรจะเป็นประชาชนในชุมชนนั้น ๆ

1.7 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ระยะ 6 เดือนที่ 1

1. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม อาทิ ปัจจัย องค์ประกอบ และรูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว

2. ได้รูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้น

6.2 ระยะ 6 เดือนที่ 2

1. ได้ทราบถึงปัจจัยที่มีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

2. เกิดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว

3. เกิดความเข้าใจต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว

4. ได้ฐานข้อมูลที่สมบูรณ์ นำผลการวิจัยไปใช้

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

1. สามารถทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

2. เกิดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้
3. ก่อให้เกิดกระบวนการวางแผนและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้
4. กระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยว

1.9 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สร้างความเข้าใจลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยจัดเวทีแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างองค์กรท้องถิ่นกับประชาชน
2. จัดอบรมให้ความรู้ในการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว
3. เผยแพร่ยุทธศาสตร์การวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

1.10 สรุป

ในการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้นั้นเพื่อหาปัจจัยในด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม และเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง อีกทั้งยังสามารถนำมากำหนดยุทธศาสตร์ที่พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านนั้น การศึกษาในขั้นต่อไปเป็นการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมแนวคิดทฤษฎี มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาซึ่งเสนอในบทต่อไป

บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 บทนำ

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผน และพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ผู้ทำการศึกษาได้รวบรวมแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ประกอบด้วย

1. แนวความคิดและทฤษฎีการตัดสินใจ
2. แนวคิดการประเมินผลงาน
3. รูปแบบการท่องเที่ยว
4. แรงจูงใจด้านการท่องเที่ยว
5. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
6. แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากแนวทางดังกล่าวได้ส่งผลให้สามารถมองเห็นประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษา และเพื่อความเข้าใจร่วมกัน โดยแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2 ทบทวนทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 แนวความคิดและทฤษฎีการตัดสินใจ

การตัดสินใจ (decision - making) เป็นกิจกรรมที่มนุษย์ทุกคนจะต้องทำ ไม่ว่าจะเป็น ทำเพื่อตัวเองทำเพื่อผู้อื่นหรือทำเพื่อองค์กรที่เขาเป็นส่วนหนึ่งในฐานะต่าง ๆ กัน ซึ่ง Huse (อ้างถึง ในอนันต์ เกตุวงศ์, 2534) อธิบายว่าการตัดสินใจก็คือการเลือกเอาทางเลือกของวิถีการกระทำทางหนึ่งจากหลาย ๆ ทางที่มีอยู่ ความหมายของการตัดสินใจ คือ กำหนดวัตถุประสงค์และการทำให้ วัตถุประสงค์บรรลุผลสำเร็จ ส่วนทางเลือกนั้น หมายถึงโอกาสในการเลือกจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของการตัดสินใจไว้มากมายเช่น

วีรพล สุวรรณนันท์ (2523) กล่าวว่า การตัดสินใจเป็นการประกอบไปด้วยขั้นตอนของการ กำหนดวัตถุประสงค์การกำหนดทางเลือก ข้อจำกัด การวิเคราะห์ การตัดสินใจ โดยยึด วัตถุประสงค์

Simon (1960) การตัดสินใจ คือ กระบวนการที่ประกอบไปด้วยกิจกรรมทางเชาวน์ปัญญา (intelligence activity) หรือ การหาโอกาสที่จะตัดสินใจหมายถึงการสืบเสาะหาข่าวสารสภาพทางสิ่งแวดล้อม สำหรับจะใช้ในการตัดสินใจ กิจกรรมออกแบบ (design activity) หรือการหาหนทางเลือกที่พอเป็นไปได้ หมายถึงเป็นการสร้าง พัฒนา วิเคราะห์แนวทางต่าง ๆ ที่จะนำไปปฏิบัติได้ กิจกรรมคัดเลือก (choice activity) หรือการเลือกทางเลือกจากทางเลือกที่มีอยู่หมายถึง การเลือกทางเลือก ที่เหมาะสมจะนำไปปฏิบัติได้จริง

Kepner & Tregoe (1965) กล่าวว่า การตัดสินใจนั้นอยู่ที่การแยกแยะตัวปัญหาที่แท้จริงออกมาให้ได้นั่นเอง

หากคำนึงถึงวัตถุประสงค์และแนวทางปฏิบัติเป็นหลัก Pfiffer (1960) ให้ความหมายของการตัดสินใจว่า คือ การเลือกสิ่งที่มีให้เลือกบางอย่าง รวมทั้งวัตถุประสงค์ขององค์กร และวิธีการดำเนินงานที่คิดว่าดีที่สุดในการที่จะทำให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ Gore & Dyson (1964) ซึ่งกล่าวว่า คือ การพิจารณาทางเลือกทางปฏิบัติจากทางเลือกที่มีให้เลือกอยู่หลาย ๆ ทาง เพื่อนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติที่นำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ และ Macfarland (1970) ได้สนับสนุนว่า การตัดสินใจ หมายถึง การกระทำเกี่ยวกับการเลือกที่ผู้บริหารเลือกแนวทางปฏิบัติอันหนึ่งจากทางเลือกที่มีอยู่หลายทาง

วุฒิชัย จานงค์ (2523) กล่าวว่า การตัดสินใจเป็นเรื่องของการจัดการที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และในการจัดการนั้น การตัดสินใจเป็นหัวใจในการปฏิบัติงานทุก ๆ เรื่อง ทุกๆ กรณีเพื่อดำเนินการไปสู่วัตถุประสงค์ อาจมีเครื่องมือมาช่วยในการพิจารณา มีเหตุผลส่วนตัวอารมณ์ ความรักใคร่ชอบพอ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจ และมีลักษณะเป็นกระบวนการอันประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ต่อเนื่องกันไป ดังนี้

1) การแยกแยะตัวปัญหา (problem identification) ในขั้นตอนแรกของการตัดสินใจนั้น จึงเป็นเรื่องราวของการสร้างความแน่ใจ มั่นใจ โดยการค้นหาทำความเข้าใจกับตัวปัญหาที่แท้จริง ก็เพราะเหตุว่ากระบวนการตัดสินใจจะเริ่มต้นตามขั้นตอนแรก เมื่อผู้ทำการตัดสินใจมีความรู้สึกว่าได้เกิดปัญหาขึ้นมา นั่นก็คือ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในว่าได้มีปรากฏบางสิ่ง บางอย่างมิได้เป็นไปตามที่คาดคิด

2) การหาข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหานั้น (information search) การเสาะหาข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหานั้นก็คือ การเสาะหาสิ่งที่เป็นสาเหตุหรือสิ่งก่อให้เกิดปัญหานั้น ซึ่งอาจจะไม่ใช่สาเหตุโดยตรงก็ได้

3) การประเมินค่าข่าวสาร (evaluation of information) เป็นความจำเป็นที่จะต้องประเมินค่าดูว่า ข่าวสารที่ได้มานั้นถูกต้อง เหมาะสมเพียงพอตรงกับเวลา และสามารถที่จะนำไปวิเคราะห์ปัญหาได้หรือไม่

4) การกำหนดทางเลือก (listing alternative) เป็นขั้นตอนสำคัญของการตัดสินใจ คือ การกำหนดทางเลือกมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เป็นการที่พยายามจะครอบคลุมวิถีทางที่จะแก้ปัญหาได้หลาย ๆ วิธี ถ้าเรามีข่าวสารสมบูรณ์สำหรับปัญหาแต่ละเรื่อง เราอาจจะกำหนดทางเลือกได้เหมาะสมและครอบคลุมอย่างแท้จริงได้

5) การเลือกทางเลือก (selection of alternative) เมื่อได้กำหนดทางเลือกต่าง ๆ ออกมาแล้ว พร้อมทั้งกำหนดลำดับความสำคัญและความเหมาะสมในการแก้ปัญหา ขั้นตอนต่อไป คือ การเลือกทางเลือกที่จะปฏิบัติการต่อไป (selection of a course of action) และขั้นนี้เองที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เป็นการตัดสินใจอย่างแท้จริง

6) การปฏิบัติตามการตัดสินใจ (implement of decision) เมื่อทางเลือกได้ถูกเลือกเข้ามาแล้ว ก็เป็นการปฏิบัติตามผลของการตัดสินใจหรือทางเลือก

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้เป็นขั้นตอนของการตัดสินใจที่จำเป็นต้องมี ดังที่กล่าวแล้วว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม เพื่อที่ว่าจะได้ดำเนินการตั้งแต่เกิดความรู้สึกในตัวปัญหาตลอดจนการปฏิบัติการแก้ปัญหานั้นตามผลของการตัดสินใจ คือ การเลือกทางเลือกนั่นเองจากความหมายที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า การตัดสินใจคือ การเลือกเอาทางเลือกของวิธีการกระทำทางหนึ่งจากหลาย ๆ ทางที่มีอยู่ เพื่อให้สอดคล้องและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการตัดสินใจคือ การแยกแยะตัวปัญหา การหาข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหา การประเมินค่าข่าวสาร การกำหนดทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหา การเลือกทางเลือก และการปฏิบัติตามการตัดสินใจ

การตัดสินใจ เป็นการนำหลักเกณฑ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการการตัดสินใจ เพื่อให้ ผู้ตัดสินใจมีโอกาสผิดพลาดน้อยลงหรือการตัดสินใจได้ถูกต้องมากขึ้น การตัดสินใจที่จะมีขึ้นภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถทำการประเมินได้ และใช้กฎเกณฑ์หรือเครื่องมือดังกล่าวพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุดในการตัดสินใจอย่างไรก็ตาม การทำการตัดสินใจได้นำเอาความน่าจะเป็นเชิงจิตและแบบเงื่อนไขเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ ทั้งนี้เพราะบุคคลต่างมีเหตุผลในการดำเนินธุรกิจของตนย่อมต้องการเลือกผลลัพธ์หรือผลตอบแทนที่ดีที่สุด แต่ถ้ามีทางเลือกเพียงทางเดียว ปัญหาการตัดสินใจก็ไม่เกิดขึ้นเพราะถึงอย่างไรก็ต้องเลือกตามวิถีทางเดียวที่มีอยู่นั้น ซึ่งจะไม่มีการเปรียบเทียบว่าผลลัพธ์หรือผลตอบแทนที่ดีที่สุดหรือไม่ แต่ถ้ามีวิธีให้ผลตอบแทนมากกว่า

หนึ่งทางแล้ว ก็จะต้องมีการตัดสินใจเลือกทางหรือวิธีที่จะทำให้ได้ผลตอบแทนมากที่สุด ซึ่งการตัดสินใจเลือกดังกล่าวนี้เป็นเรื่องที่ยุ้งยากและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น

2.2.2 แนวคิดการประเมินผลงาน

การประเมินผล เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและส่งผลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ สามารถติดตามงาน ตรวจสอบการทำงานเป็นระยะๆ ว่าได้มีการปฏิบัติงานจริงตามกิจกรรมต่างๆ ที่จัดไว้ตามวัตถุประสงค์ ตรงตามกลุ่มเป้าหมาย และตรงตามตารางเวลาที่วางไว้หรือไม่ เป็นสัญญาณเตือนให้แก่ไขปัญหาในการปฏิบัติงานได้ทันท่วงที พร้อมทั้งสามารถช่วยในการตัดสินใจดำเนินการเป็นไปอย่างมีระบบ โดยมีผลลัพธ์ที่เกิดจากแผนงาน / โครงการทั้งทางตรงทางอ้อม และผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งตั้งใจ และไม่ตั้งใจ เมื่อเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ และเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนงาน โครงการ ว่าเกิดจริงหรือไม่ เกิดกับกลุ่มไหน มีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง เปรียบเทียบก่อนและหลัง มีแผนงาน / โครงการ ตลอดจนผลที่เกิดมีคุณค่าคุ้มค่าการลงทุน หรือไม่ (นวรรตน์ สุวรรณผ่อง ,2542)

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของการตัดสินใจไว้มากมายเช่น

Good กล่าวว่า (1973) การประเมินผล คือ การเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานจริงกับผลที่คาดว่าจะได้รับ

Alkin (อ้างใน สุวิมล ศิริภานันท์ ,2543) ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการกำหนดขอบเขตการตัดสินใจ การเลือกข้อมูลที่เหมาะสม การเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนการเขียนรายงานสรุป เพื่อให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจได้ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ สรุปว่าการประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่มุ่งแสวงหาคำตอบ โดยใช้การวัดเป็นหลักเปรียบเทียบกับเกณฑ์

ประทุม รอดประเสริฐ (2539 :72) กล่าวว่า "การประเมินหรือการประเมินผล" มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า "EVALUATION" หมายถึงกระบวนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีความหมายเกี่ยวเนื่องกับคำอื่น ๆ อีกหลายคำ เช่น การวิจัย (Research) การวัดผล (Measurement) การตรวจสอบรายงานผล (Appraisal) การควบคุมดูแล (Monitoring) การประมาณการ (Assessment) และการพิจารณาตัดสิน (Judgment) เป็นต้น คำดังกล่าวอาจสรุปเป็นความหมายหรือคำจำกัดความร่วมกันได้ว่าการประมาณค่าหรือการประมาณผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโดยอาศัยข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวม

ด้วยวิธีการสอบถาม ทดสอบ สังเกตและวิธีการอื่นแล้วทำการวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจว่าการทำงานนั้นมีคุณค่าหรือบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานนั้นมากน้อยเพียงใด

ในที่นี้การประเมินผล หมายถึง การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพองค์ความรู้ของชุมชนในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว นำมาวิเคราะห์ เพื่อหาวิธีการปรับปรุงและบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขององค์ความรู้

ประโยชน์ของการประเมินผล (นวรรตน์ สุวรรณผ่อง, 2542)

ประโยชน์ของการประเมินผลสามารถกล่าวได้โดยสรุป 3 ประการคือ

1. เพื่อช่วยการตัดสินใจเชิงนโยบาย โครงการที่เป็นโครงการนำร่องหลายโครงการที่ได้รับการประเมินว่ามีประโยชน์หลังจากนั้นอาจถูกเสนอเข้ามาเป็นนโยบายขององค์กร/หน่วยงานได้

2. เพื่อช่วยในการบริหารงานต้องใช้ในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดจากทางเลือกหลายทาง การประเมินผลจะช่วยให้ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ของการดำเนินงานเพื่อช่วยในการตัดสินใจในการบริหารงานต่อไป

3. เพื่อช่วยในการปฏิบัติงาน การประเมินผลการปฏิบัติงานจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติเกิดการเรียนรู้ ในกระบวนการทำงานตลอดจนกิจกรรมที่ดำเนินการว่า ได้ผลดี ผลเสียอย่างไร ช่วยให้เกิดการพัฒนาการทำงาน

กล่าวโดยสรุปได้ว่าความสำคัญของการประเมินผลต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว มีอยู่ 6 ประการ คือ

1. เพื่อช่วยในการตัดสินใจก่อนจะดำเนินงาน เช่น เพื่อค้นหาความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรวจสอบเกี่ยวกับแนวความคิดด้านเทคนิค แหล่งทุน และความเป็นไปได้ในการดำเนินงานตามแผนงาน / โครงการ

2. เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการดำเนินงาน
 3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับจุดใดในช่วงระยะเวลาที่กิจกรรมกำลังดำเนินอยู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ บุคลากร ระบบการให้บริการ หรือตรวจสอบเนื้อหาของกิจกรรมนั้น ๆ ว่ามีความสอดคล้องกับความต้องการหรือปัญหาของประชาชนหรือไม่ อย่างไร

3. เพื่อช่วยการตัดสินใจว่า ควรขยาย ดำเนินการต่อ หรือยุติการดำเนินงาน

4. เพื่อเป็นประจักษ์พยานและเป็นเครื่องมือช่วยในการสนับสนุนข้อมูลเกี่ยวกับแผนงาน/โครงการ ว่าที่ได้ดำเนินงานไปแล้วมีคุณค่าและเกิดประโยชน์อย่างไร

5. เป็นเครื่องมือที่ช่วยสะท้อนให้เห็นภาพในอดีตว่า แผนพัฒนาที่ได้ดำเนินงานมาแล้วประสบความสำเร็จหรือไม่

6. ช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจและความรู้พื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation : PE)

เป็นการประเมินที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญในการให้โอกาสกับเจ้าของโครงการ ผู้ร่วมโครงการ และผู้ประเมินผลได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานประเมินทุกขั้นตอน เนื่องจากการมีส่วนร่วมจะส่งผลให้เกิดการสื่อสารสองทางระหว่างผู้ประเมินผลและผู้ร่วมโครงการ ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณกองทุนฯ และลดความขัดแย้งตั้งแต่เริ่มต้นดำเนินโครงการ ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงมีความหมายรวมถึงตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร รายละเอียดการดำเนินโครงการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการติดตาม ป้องกันแก้ไข ปัญหา และอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ

วิธีการ และขั้นตอนการประเมินแบบมีส่วนร่วมตามทฤษฎี มีดังนี้

ขั้นที่ 1 ประสานงาน ติดต่o สร้างความสัมพันธ์ ความรู้สึกในการมีส่วนร่วมกับกลุ่มบุคคลที่มี

แนวโน้มที่จะเป็นผู้ให้ประโยชน์จากผลการประเมินเป็นกลุ่มแรก ๆ ก่อนกลุ่มอื่นๆ (ได้แก่ ผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจกำหนดนโยบาย และผู้ปฏิบัติงานในโครงการ)

ขั้นที่ 2 ร่วมกับกลุ่มบุคคลดังกล่าว ทำการวิเคราะห์กำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษา ประเมิน

ขั้นที่ 3 ร่วมกำหนดแหล่งข้อมูลสำหรับการเก็บรวบรวม ออกแบบและเลือกเครื่องมือให้ สอดคล้องกับลักษณะข้อมูลและแหล่งข้อมูล

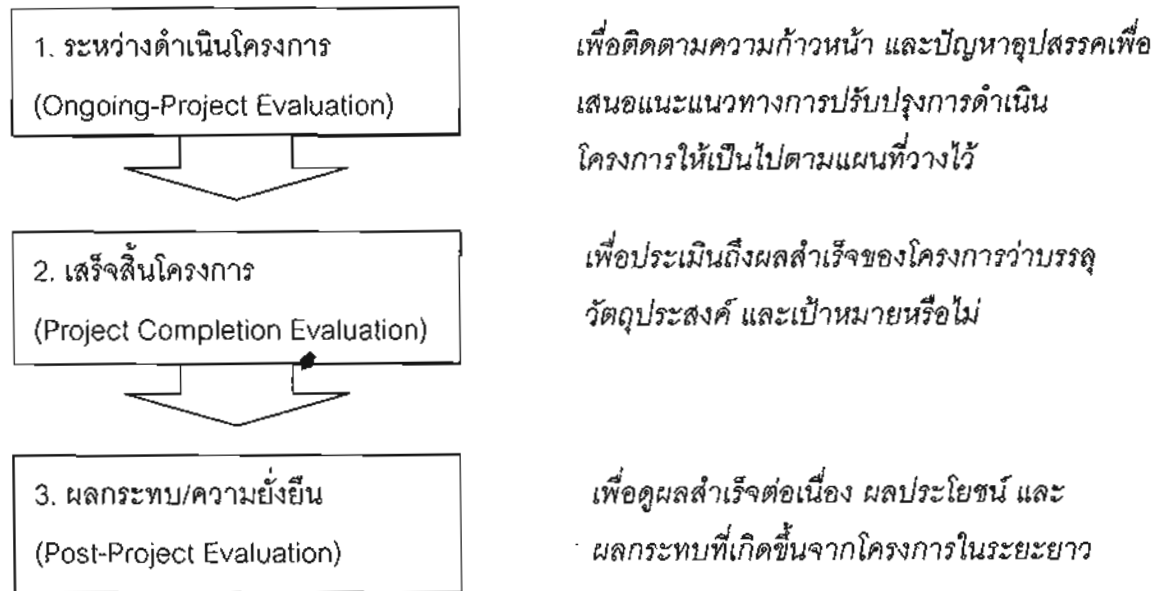
ขั้นที่ 4 ร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ 5 ร่วมกันวิเคราะห์และสะท้อนกลับ ปรัชญาเกี่ยวกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับเพื่อนำไปสู่ การปรับปรุงการดำเนินงานโครงการและ/หรือการประเมินโครงการ

ขั้นที่ 6 ร่วมกันกำหนดกรอบ โครงร่าง ประเด็นที่จะเขียนรายงานการประเมิน

ขั้นที่ 7 เขียนรายงานการประเมิน

ขั้นที่ 8 ร่วมกันอ่านรายงาน วิพากษ์วิจารณ์รายงาน ปรับแก้รายงานก่อนตีพิมพ์เผยแพร่สู่ สาธารณชนที่ปรึกษาจะดำเนินการติดตามและประเมินผลโครงการ 3 ระยะ ดังนี้

แผนภูมิที่ 2-1 แสดงดำเนินการติดตามและประเมินผลโครงการ 3 ระยะ

รูปแบบการประเมินชิปปี้ (CIPPI Model)

การประเมินรูปแบบชิปปี้ เป็นการนำเสนอโดยสตีฟเฟิลและคณะ หมายถึง กระบวนการวิเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจต่อทางเลือกที่มีอยู่เป็นการประเมินที่พิจารณาจากองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และการประเมินผลผลิต โดยปัจจัยสำคัญสำหรับการประเมินในแต่ละส่วนที่ต้องคำนึงถึงมีดังนี้

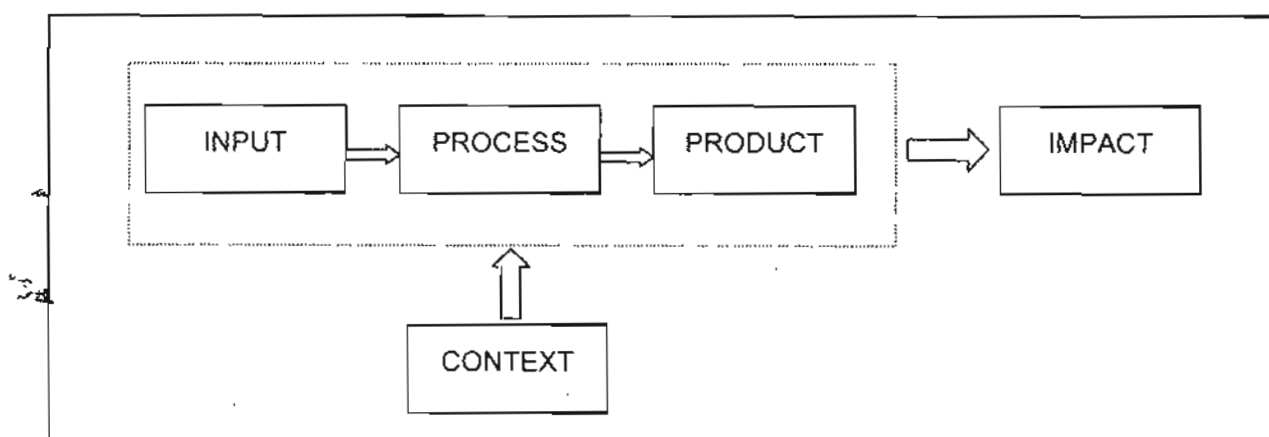
- **การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation)** : หรือบางครั้งเรียกว่า การประเมินบริบท เป็นการประเมินปัจจัยภายนอกโครงการที่จะมีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการ รวมทั้งเป็นส่วนที่จะสนับสนุนให้เกิดการดำเนินโครงการ เช่น ความต้องการของชุมชน หรือกลุ่มเป้าหมายที่จะรับบริการจากโครงการ สภาพทางเศรษฐกิจสังคม สถานการณ์ต่างๆ ปัญหาของชุมชนและพื้นที่ ตลอดจนนโยบายของงานระดับบนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- **การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation)** : เป็นการประเมินทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการนำมาใช้ในการดำเนินโครงการ ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล งบประมาณและแหล่งเงินทุน สนับสนุน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ สถานที่รวมถึงครุภัณฑ์ และสิ่งที่สำคัญ คือ การบริหารจัดการโครงการ ทั้งนี้การประเมินปัจจัยนำเข้าจะช่วยให้การพิจารณาถึงความเหมาะสมและเป็นไปได้

ในทางปฏิบัติที่จะทำให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ รวมทั้งจะช่วยให้เกิดการวางแผนการจัดกิจกรรมของโครงการทั้งที่กำลังดำเนินการและกิจกรรมต่อเนื่องที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

- **การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)** : เป็นการประเมินเกี่ยวกับวิธีการจัดการกิจกรรมของโครงการ การนำปัจจัยนำเข้ามาใช้อย่างเหมาะสมตามลำดับขั้นตอนตลอดจนการบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรมเพื่อนำผลการประเมินที่ได้มาปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานในลำดับและโอกาสต่อไป

- **การประเมินผลผลิต (Product Evaluation)** : เป็นการประเมินผลที่ได้รับทั้งหมดจากการดำเนิน โครงการว่าได้ผลมากน้อยอย่างไร ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการและกิจกรรมย่อยหรือไม่ โดยนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือตัวบ่งชี้ความสำเร็จของโครงการ

นอกจากการประเมินองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านตามรูปแบบการประเมินซิปปี้แล้วเพื่อให้เกิดการประเมินอย่างเป็นกระบวนการ และมีการบูรณาการองค์ประกอบของการประเมินเข้าด้วยกัน และเพื่อให้เป็นการประเมินผลที่ครบสมบูรณ์และถ้ามีความเป็นไปได้จะต้องมีการประเมินสิ่งเกี่ยวพันอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากที่โครงการสิ้นสุดหรือได้ผลการดำเนินโครงการ โดยพิจารณาจากความเปลี่ยนแปลงหรือผลที่เกิดขึ้นกับบุคคล หน่วยงาน สภาพแวดล้อมใน พื้นที่โครงการทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งการประเมินปัจจัยอย่างหลังนี้ เรียกว่า “การประเมินผลกระทบของโครงการ” (Impact Evaluation) (ประชุม รอดประเสริฐ, 2542 : 91-95) ซึ่งจากการรวบรวมแนวคิดรูปแบบการประเมินซิปปี้ในข้างต้นสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังแผนภาพที่ 1-2

แผนภูมิที่ 2-2 แผนภาพการประเมินซิปปี้ หรือ CIPPI Model

2.2.3 รูปแบบการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างในการจัดแบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยว และวัตถุประสงค์ของการจัดแบ่ง ในที่นี้สามารถรวบรวมรูปแบบของการท่องเที่ยว 3 รูปแบบใหญ่ คือ รูปแบบของการท่องเที่ยวตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทาง และถิ่นพำนักของนักท่องเที่ยว รูปแบบของการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง และรูปแบบของการท่องเที่ยวตามลักษณะการจัดการเดินทาง

1. รูปแบบของการท่องเที่ยวตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทาง และถิ่นพำนักของนักท่องเที่ยว โดยทั่วไปแล้วสามารถจัดแบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ คือ การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) และการท่องเที่ยวในประเทศ (Internal Tourism)

1.1 การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปในต่างประเทศ โดยมีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้ในประเทศนั้นๆ ทั้งนี้การท่องเที่ยวยังสถานที่ที่ต่างจากจากประเทศของตน จะต้องผ่านพิธีการระหว่างประเทศหลายอย่าง เช่น พิธีการตรวจคนเข้าเมือง พิธีการศุลกากร เป็นต้น รูปแบบของการท่องเที่ยวระหว่างประเทศมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของการจัดนำเที่ยวใน 2 รูปแบบ คือ 1) การท่องเที่ยวขาออก (outbound tourism) การเดินทางออกจากประเทศที่เป็นถิ่นพำนักถาวรของตนเพื่อไปท่องเที่ยวยังประเทศอื่น เช่น นักท่องเที่ยวที่มีสัญชาติไทย (Thai traveler) หรือนักท่องเที่ยวที่มีสัญชาติอื่น (Foreign traveler) ซึ่งมีถิ่นพำนักในประเทศไทย เดินทางออกไปเที่ยวยังประเทศมาเลเซีย นักท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จัดเป็นนักท่องเที่ยวขาออก (outbound tourist) ของประเทศไทย และประเทศไทยจัดเป็นประเทศที่จัดส่งนักท่องเที่ยวออกไป (generating country) 2) การท่องเที่ยวขาเข้า (inbound tourism) คือ การเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวของบุคคลที่ไม่ได้มีถิ่นพำนักถาวรในประเทศไทย เช่น นักท่องเที่ยวที่มีสัญชาติมาเลเซีย (Malaysian tourist) หรือนักท่องเที่ยวที่มีสัญชาติอื่น (Foreign traveler) ที่มีถิ่นพำนักในมาเลเซียเดินทางเข้ามาเที่ยวประเทศไทย นักท่องเที่ยวมาเลเซียจัดเป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย (inbound tourist) และประเทศไทยจัดเป็นประเทศที่ได้รับนักท่องเที่ยว หรือเป็นแหล่งจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว (destination)

ผู้ที่ประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวเรียกว่า “นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ” (international tourist) ซึ่งองค์การท่องเที่ยวโลกได้นิยามไว้ว่า คือ บุคคลที่เดินทางจากถิ่นพำนักถาวรของตนไปอีกประเทศหนึ่ง โดยมีการค้างคืนในประเทศที่ตนไปเยือนอย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่เกิน 1 ปี ด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ที่มีไว้เพื่อหารายได้” ในขณะที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้นิยามไว้ว่า คือ “บุคคลที่เดินทางจากถิ่นพำนักถาวรของตนไปอีกประเทศหนึ่ง โดยมีการค้างคืนในประเทศที่ตนไปเยือนอย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่เกิน 90 วัน เพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ แต่ต้องไม่ก่อให้เกิดค่าจ้างตอบแทนจากประเทศนั้น ซึ่งหมายถึงรวมถึง บุคคลที่ถือสัญชาติเดียวกับประเทศที่ตนไปเยือน แต่มิได้มีถิ่นพำนักถาวรในประเทศนั้น”

จากนิยามดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวระหว่างประเทศมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ 3 ประเภท คือ 1) นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (foreigner) หมายถึง ชาวต่างชาติที่ไม่ได้มีถิ่นพำนักถาวรในประเทศที่ตนเดินทางไปท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวชาวอเมริกันที่เดินทางมาเที่ยวประเทศไทย หรือนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปเที่ยวประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น 2) นักท่องเที่ยวโพ้นทะเล (overseas tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวที่เคยมีถิ่นพำนักอยู่ในอีกประเทศหนึ่ง แล้วย้ายถิ่นพำนัก/หรือไปศึกษาต่อ/หรือไปทำงานยังอีกประเทศหนึ่ง (overseas) เดินทางกลับมาเที่ยวยังประเทศถิ่นพำนักเดิม เช่น คนไทยที่ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาเดินทางกลับมาเที่ยวประเทศไทย เราเรียกนักท่องเที่ยวก่อนหน้านี้ว่า “คนไทยโพ้นทะเล” หรือคนอเมริกันที่มาทำงานในประเทศไทยแล้วเดินทางกลับไปเที่ยวประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น 3) นักท่องเที่ยวที่มีถิ่นพำนักชั่วคราวในต่างประเทศที่ไม่ใช่ถิ่นฐานเดิมของตน (expatriate) แล้วเดินทางไปท่องเที่ยวยังประเทศอื่น เช่น ชาวอเมริกันที่ไปทำงานในสิงคโปร์แล้วเดินทางมาเที่ยวประเทศไทย หรือคนไทยที่ไปทำงานสิงคโปร์ แล้วเดินทางไปเที่ยวประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

1.2 การท่องเที่ยวในประเทศ (internal tourism) คือ การท่องเที่ยวที่มีภูมิศาสตร์เฉพาะภายในอาณาเขตของแต่ละประเทศนั้นๆ โดยหมายรวมถึงการเดินทางท่องเที่ยวของบุคคลทั้งที่มีถิ่นพำนักถาวรและมิได้มีถิ่นพำนักถาวรภายในประเทศนั้น จากนิยามดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากการเดินทางของบุคคล 2 กลุ่ม คือ 1) นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (domestic tourist) คือ บุคคลที่เดินทางอยู่ภายในประเทศที่เป็นถิ่นพำนักถาวรของตน เช่น คนไทยที่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย และเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศไทย 2) นักท่องเที่ยวขาเข้า (inbound tourist) คือ บุคคลที่เดินทางจากถิ่น

พำนักรถของรถออกไปอีกประเทศหนึ่ง ซึ่งครอบคลุมนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ 3 กลุ่ม คือ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ นักท่องเที่ยวโพ้นทะเล และนักท่องเที่ยวที่มีถิ่นพำนักชั่วคราว ในต่างประเทศที่ไม่ใช่ถิ่นฐานเดิมของตนเองแล้วเดินทางไปท่องเที่ยวยังประเทศอื่น ตามที่ได้ อธิบายแล้วข้างต้น

การจำแนกรูปแบบการท่องเที่ยว

1.รูปแบบการท่องเที่ยวตามลักษณะการจัดการเดินทาง การท่องเที่ยวในลักษณะนี้ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ ตามลักษณะของการจัดการเดินทางของนักท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวแบบหมู่คณะ และการท่องเที่ยวแบบอิสระ

1.1 การท่องเที่ยวแบบหมู่คณะ เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวซื้อ รายการนำเที่ยว (Package Tour) จากบริษัทนำเที่ยว โดยเดินทางท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ ซึ่ง เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวจำนวน 11 คนขึ้นไป อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ การท่องเที่ยวแบบหมู่คณะอาจมีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยกว่า 11 คน ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและ ความเป็นไปได้ในการทำธุรกิจของบริษัทนำเที่ยว ทั้งนี้บริษัทนำเที่ยวจะทำหน้าที่เป็นผู้จัดการ เกี่ยวกับยานพาหนะ ที่พัก อาหาร และการนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว โดยอาจดำเนินการ อำนาจความสะดวกเต็มรูปแบบ (full package) หรืออาจจัดสรรบริการเพียงบางสิ่งบางอย่างให้ เท่านั้น

หากเป็นลักษณะการท่องเที่ยวที่มีโปรแกรมการเดินทางเป็นหมู่คณะในราคา พิเศษที่มีการจ่ายล่วงหน้า โดยไม่มีเงื่อนไขว่าคณะดังกล่าวจะต้องเดินทางโดยเที่ยวบินเดียวกันทั้ง ไปและกลับ ตลอดจนใช้เวลาทั้งหมดในการเดินทางร่วมกัน เรียกว่า การท่องเที่ยวเป็นกลุ่มแบบ จ่ายเบ็ดเสร็จ (Group Inclusive Tour: GIT หรือ All Inclusive Tour: AIT) โดยทั่วไป นักท่องเที่ยวเหล่านี้จะเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ เป็นหมู่คณะ ด้วยรถนำเที่ยว โดยมีมัคคุเทศก์ ของบริษัทนำเที่ยวเป็นผู้นำทาง และบรรยายเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว การท่องเที่ยวลักษณะนี้จึง เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่งมาเยือนสถานที่นั้นเป็นครั้งแรก (First Visitor) และยังไม่คุ้นเคย หรือไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ มาก่อน

เหตุผลหลักที่นักท่องเที่ยวนิยมเลือกการเดินทางในรูปแบบการท่องเที่ยวแบบหมู่ คณะ ได้แก่ 1) ประหยัดเงิน 2) ได้เพื่อนร่วมทาง 3) ความเหมาะสมคล่องตัว 4) ความ สะดวกในการติดต่อสื่อสาร 5) สิทธิพิเศษที่ได้รับ

1.2 การท่องเที่ยวแบบอิสระ (FIT – Foreign Individual Tourism) เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยววางแผนจัดการเดินทางด้วยตนเองทุกอย่างหรือการใช้บริการของบริษัทนำเที่ยวในการอำนวยความสะดวกบางส่วน เช่น การจองบัตรโดยสาร เครื่องบิน การจองที่พัก เป็นต้น แต่เป็นผู้วางแผนการท่องเที่ยวที่จะเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวเมื่อใด และจะใช้เวลานานเท่าใด เป็นความรับผิดชอบของนักท่องเที่ยวคนนั่นเอง

ในกรณีการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ นักท่องเที่ยวเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการท่องเที่ยวกับบริษัทนำเที่ยว นักท่องเที่ยวคุ้นเคยกับสถานที่ท่องเที่ยวที่นั่นแล้ว แต่หากนักท่องเที่ยวไม่คุ้นเคยกับเส้นทางหรือสถานที่นั้นๆ ก็อาจเสียทั้งเวลาและเงินทองมากเกินไปจนความจำเป็นได้ การท่องเที่ยวประเภทนี้จึงเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ได้มีการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวที่นั่น ๆ มาก่อน หรือเป็นนักท่องเที่ยวที่กลับมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวที่นั่นซ้ำอีกครั้ง ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความคุ้นเคยกับสถานที่นั้นดีแล้ว สำหรับเหตุผลหลักที่นักท่องเที่ยวนิยมเลือกเดินทางในรูปแบบการท่องเที่ยวแบบอิสระ คือ 1) มีความเป็นส่วนตัวสูง 2) ต้องการการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมากกว่าปริมาณแหล่งท่องเที่ยวที่ได้ไปเยือน

2. รูปแบบของการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ของการเดินทางรูปแบบของการท่องเที่ยวที่จัดแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง เป็นการจัดแบ่งอีกรูปแบบหนึ่งที่พิจารณาจากจุดประสงค์ในการเดินทางของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ โดยสามารถจัดแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบใหญ่ คือ การท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินและการพักผ่อน การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ และการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ

1. การท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินและการพักผ่อน วัตถุประสงค์ในการเดินทางของนักท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินและการพักผ่อนจะแตกต่างกันในรายละเอียด และเป็นตัวระบุกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะเลือก

2. การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ ในประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่ ประชากรมักจะเดินทางเพื่อธุรกิจเป็นวัตถุประสงค์หลัก แม้ว่าการเดินทางที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจจะมีวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน แต่ก็จัดเป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง เนื่องจากการเดินทางในลักษณะนี้จะสร้างรายได้ให้แก่จุดหมายปลายทางที่นักธุรกิจไปเยือน และนักธุรกิจนั้นก็ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะไปอยู่ ณ สถานที่นั้น เพื่อทำงาน หารายได้แบบเป็นกิจจะลักษณะโดยตรง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

2.1 การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจโดยทั่วไป (regular business travel) หมายถึง การเดินทางไปติดต่อประสานงาน หรือเซ็นสัญญาเกี่ยวกับธุรกิจ โดยอาจมีระยะเวลาพักผ่อน 2-3 วัน แทรกอยู่ในการเดินทางนั้น เช่น นักธุรกิจชาวอังกฤษเดินทางมาเซ็นสัญญาเป็นหุ้นส่วนโรงแรมในประเทศไทย หรือตัวแทนขายประกันเดินทางไปเยี่ยมลูกค้า เป็นต้น

2.2 การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมนานาชาติ การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล และการท่องเที่ยวเพื่อการจูงใจหรือจูงใจ(Motivation, Incentive, Conference /Convention /Congress, and Exhibition: MICE) กิจกรรมทั้ง 4 ประเภทอาจไม่ได้มีการแบ่งแยกการจัดออกจากกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ การจัดจูงใจหรือจูงใจ(Motivation, Incentive, Conference /Convention /Congress, and Exhibition: MICE) ก็อาจมีการจัดการประชุมแทรกอยู่ในงานก็ได้ หรือผู้ที่เดินทางแบบการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัลก็อาจเดินทางเพื่อเข้าร่วมประชุมแทรกอยู่ในการเดินทางก็ได้

3. การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่เกิดจากการที่นักท่องเที่ยวบางกลุ่มรู้สึกว่าการเดินทางเพียงเพื่อไปชมบ้านเมืองหรือชมธรรมชาติ เป็นรูปแบบที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ซับซ้อนขึ้นได้อีกต่อไป ทั้งนี้จากการสำรวจ พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวในตะวันตกมีความหลากหลายมากไปกว่าการชมบ้านเมืองหรือการชมธรรมชาติ โดยครอบคลุมไปถึงกิจกรรมด้านโบราณคดี การเล่นบอลลูก การขี่จักรยาน การล่องลำธาร การเล่นกอล์ฟ การดำน้ำ เป็นต้น ความต้องการในการท่องเที่ยวที่หลากหลายและซับซ้อนขึ้นเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษขึ้น

ความต้องการในการท่องเที่ยวที่หลากหลายและซับซ้อนขึ้น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ ดังต่อไปนี้ 1) การเปลี่ยนทางโครงสร้างประชากรและภูมิหลังของนักท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้ว่า ในประเทศตะวันตกได้เกิดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ๆ ขึ้นมากมาย อาทิ นักท่องเที่ยวสูงอายุ นักท่องเที่ยวกลุ่มโสด เป็นต้น 2) การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของประชากรโลกอันเป็นผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ โลกในปัจจุบันได้เริ่มก้าวเข้าสู่โลกแห่งสังคมสารสนเทศ(information society)หรือสังคมในคลื่นลูกที่สาม (The Third Wave) มากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ประชาชนในแต่ละสังคมมีลักษณะความแตกต่างอยู่ในการเลือกบริโภคสิ่งที่แตกต่างกันไปตามความชอบของแต่ละคน

การเปลี่ยนแปลงความต้องการของนักท่องเที่ยวดังกล่าว ทำให้ประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวพยายามอย่างเต็มที่ในการเข้าถึงตลาดการท่องเที่ยวโลก เพื่อให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ท่ามกลางการแข่งขันกันอย่างหนักหน่วง ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวทั่วโลกจึงได้พัฒนาสินค้าการท่องเที่ยวของตนให้มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากสินค้าการท่องเที่ยวในประเทศอื่น ซึ่งนำมาสู่การผลิตสินค้าในรูปแบบ “สินค้าสั่งทำพิเศษ” (order made) ที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกสรรรายการท่องเที่ยว หรือกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคลได้มากขึ้น

3.1 รูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ ในปัจจุบันการจัดการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษมีรูปแบบที่แตกต่างกันมากมาย แต่ที่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นกิจจะลักษณะนั้น มีอยู่อย่างน้อย 5 รูปแบบใหญ่ด้วยกัน โดยแต่ละรูปแบบตอบสนองต่อความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยวที่ต่างกัน คือ

3.1.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในปัจจุบันคำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” (ecotourism) ได้กลายเป็นคำที่ใช้ในวงการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางและหลากหลาย จนแทบไม่มีคำจำกัดความที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันอย่างชัดเจน อีกทั้งแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวดังกล่าวก็ยังไม่ชัดเจนอีกด้วยดังเช่นที่ ลินเบิร์ก เค (Linberg K.) ได้วิเคราะห์ว่ามีคำคำนี้ในระดับที่ต่างกัน ตั้งแต่การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา (hard-core nature tourism) การท่องเที่ยวเพื่อไปชมธรรมชาติด้วยความต้องการเข้าใจถึงระบบนิเวศ (dedicated nature tourism) การท่องเที่ยวเพื่อไปชื่นชมธรรมชาติ(mainstream nature tourism) และการท่องเที่ยวที่ใช้ธรรมชาติแบบผิวเผิน (casual nature tourism)

ประเทศไทยในระยะแรกได้มีการใช้คำที่กล่าวถึงการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสีเขียว การท่องเที่ยวเพื่อธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงชีวภาพจนในที่สุด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และบัญญัติศัพท์คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ขึ้น โดยพยายามให้ครอบคลุมลักษณะกิจกรรมและความหมายของคำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด ดังมีคำนิยามต่อไปนี้ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ

โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษา

ระบบนิเวศอย่างยั่งยืน”และจากนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เน้นความยั่งยืนของธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นข้างต้น ปัจจุบันจึงได้เกิดกระแสของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro-tourism) ซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่งภายใต้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.1.2 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา โดยทั่วไปแล้ว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา เป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อบำบัดโรค บำรุงสุขภาพกาย หรือสุขภาพจิต(health tourism) ซึ่งหมายถึงการออกกำลังกายหรือการเล่นกีฬาเพื่อรักษาสุขภาพ ด้วย(sport tourism) นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (adventure tourism) ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมย่อยของการเล่นกีฬาเอาไว้ด้วย

ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา จึงเกี่ยวข้องกับกิจกรรม 3 รูปแบบใหญ่ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกัน คือ 1) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการดูแลสุขภาพของนักท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เริ่มให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพของตนเองภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ย่ำแย่ในปัจจุบัน โดยการหันมาออกกำลังกายอย่างถูกวิธี การนั่งสมาธิ การฝึกโยคะ ไทเก๊ก การพักผ่อนในที่ที่มีอากาศบริสุทธิ์ ใกล้ชิดธรรมชาติมากขึ้น การอาบน้ำแร่ การนวดแผนโบราณ การรับประทานสมุนไพร และการรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ ซึ่งประเทศไทยมีสถานบริการ และสินค้าที่เป็นที่รู้จักไปทั่วโลก เช่น การนวดแผนโบราณที่วัดโพธิ์ สถานบริการเพื่อสุขภาพชีวาธรรม การนั่งสมาธิที่สวนโมกขพลาราม เป็นต้น 2) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (sport tourism) คือ นักท่องเที่ยวที่ไปท่องเที่ยวพร้อมกับวัตถุประสงค์ที่จะไปออกกำลังกายด้วยการเล่นกีฬา เช่น การเล่นกอล์ฟ ซึ่งเป็นกีฬาที่กำลังได้รับความนิยมจากทั่วโลก โดยนักกอล์ฟส่วนใหญ่มักจะนิยมการตีกอล์ฟในสถานที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งมีความยากและความท้าทายแตกต่างกันไปในแต่ละที่ การเดินทางไปตีกอล์ฟในสนามต่างประเทศจึงเป็นที่นิยมของนักกอล์ฟทั่วโลก หรือการขี่จักรยานท่องเที่ยว หรือการพายเรือแคนู หรือการตกปลา หรือการฝึกโยคะ เป็นต้น ซึ่งการเล่นกีฬาเหล่านี้จะให้ผลต่อทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ตลอดจนการเล่นกีฬาเพื่อการแข่งขัน คือ นักกีฬาที่ไปแข่งขันกีฬาระหว่างจังหวัดหรือระหว่างประเทศ หรือระดับโลก โดยถึงแม้จะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการแข่งขัน แต่นักกีฬาก็จะได้รับสุขภาพที่แข็งแรงในทางอ้อม และยังได้ท่องเที่ยว ซึ่งให้ผลทางสุขภาพจิตอีกด้วย 3) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (adventure tourism) เป็นอีกรูปแบบย่อยหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงกีฬา แต่นอกจากจะเน้นผลต่อสุขภาพทางกายแล้ว ยังมุ่งเน้นไปที่ความตื่นเต้นขณะทำกิจกรรมนั้น ๆ เช่น การปีนเขา ไต่หน้าผา การล่องแก่ง เป็นต้น

3.1.3 การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน เขาพนมรุ้งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และมีบทบาทในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมค่อนข้างมาก เนื่องจากนักท่องเที่ยวมักสนใจและต้องการเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศอื่นที่แตกต่างไปจากตน โดยผ่านการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ซึ่งหมายรวมถึง ศิลปะทุกแขนงทั้ง สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ทัศนกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ตลอดจนมรดกทางประวัติศาสตร์ ซึ่งหมายถึง โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ซึ่งความสนใจต่อสิ่งเหล่านี้นับเป็นพื้นฐานความสนใจดั้งเดิมของนักท่องเที่ยวอยู่แล้ว

3.1.4 การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ethic tourism) เผ่าต่าง ๆ เผ่าแม้ว เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ ความสนใจเบื้องต้นที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมในการเดินทางดังกล่าวนี้ คือ การเฝ้าหาโอกาสที่จะได้สัมผัสกับกลุ่มคนที่มีชาติพันธุ์ และภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตัวของนักท่องเที่ยวโดยตรง ด้วยความคิดที่ว่า ถึงแม้พิธีกรรมและงานทางศิลปวัฒนธรรมอาจจะสามารถสะท้อนความเป็นอยู่ของคนต่างชาตินั้นได้ในระดับหนึ่งก็ตาม การสัมผัสสิ่งเหล่านี้ก็ย่อมไม่อาจเทียบได้กับการสัมผัสโดยตรงกับคนต่างชาตินั้นจากการได้ใช้ชีวิตร่วมกันหรือพบปะพูดคุยกันในระยะเวลานึงได้

3.1.5 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (educational tourism) หมายถึง การเดินทางที่มีการเรียนรู้เกิดขึ้น ซึ่งมีความหมายเฉพาะเจาะจงว่าเป็นการเรียนรู้ โดยมีการจัดการ (organized learning) เช่น มีการวางแผนล่วงหน้า มีขั้นตอนที่ชัดเจน มีครูผู้สอนที่ชำนาญการ และมีวิธีการฝึกหัดตามแบบแผน เป็นต้น นอกจากนี้การเรียนรู้ได้จากประสบการณ์จริง มิใช่การเรียนรู้จากตำรา การไปทัศนศึกษา

การแบ่งการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษออกเป็น 5 รูปแบบข้างต้นนั้น มิได้หมายความว่า ในการท่องเที่ยวครั้งหนึ่งๆ นักท่องเที่ยวจะมีความสนใจในมิติเดียว เช่น มิติทางนิเวศวิทยา โดยไม่สนใจมิติทางวัฒนธรรมเลย หรือในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา ผู้ประกอบการไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงมิติด้านอื่นๆเลย เพราะมิติทั้งหมดเหล่านี้ย่อมเชื่อมโยงถึงกันอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การแบ่งการท่องเที่ยวออกเป็น 5 รูปแบบ จึงเป็นการแบ่งที่สัมพันธ์กับความสนใจหลักของนักท่องเที่ยว แต่ไม่สามารถแบ่งได้โดยเด็ดขาดในบางกรณี ทั้งนี้รูปแบบการท่องเที่ยวบางอย่างถูกจัดเป็นทั้งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา และการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นต้น

2.2.4 แรงจูงใจด้านการท่องเที่ยว

พฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวเป็นพฤติกรรมที่มีเป้าหมายชัดเจน เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นบางอย่างของแต่ละบุคคลทางด้านการท่องเที่ยว พฤติกรรมที่มีเป้าหมายนี้จะมีแรงจูงใจเป็นตัวผลักดันรวมอยู่ด้วย จึงส่งเสริมแรงเร้าให้บุคคลเดินทางมากขึ้น และยังมีอิทธิพลที่ทำให้แต่ละบุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันทั้งในด้านพฤติกรรมการบริโภคสินค้าและการบริการการท่องเที่ยว และพฤติกรรมทางสังคมที่ผู้ให้บริการต้อนรับสนใจศึกษา และมุ่งหวังที่จะตอบสนองความต้องการจำเป็น เพื่อสร้างความพอใจสูงสุดให้แก่นักท่องเที่ยว จนมีความพร้อมและความตั้งใจที่จะกลับมาเยี่ยมเยือนแหล่งท่องเที่ยวเดิมอีกครั้งหนึ่ง

มีแนวคิดและคำอธิบายที่กล่าวถึงลักษณะและที่มาของแรงจูงใจ แนวคิด ความหมาย และคำอธิบายเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในองค์กรโดยจำแนกได้ดังนี้

ความหมายของการจูงใจ

แรงจูงใจ (Motivation) คือ สิ่งซึ่งควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ อันเกิดจากความต้องการ (Needs) พลังกดดัน (Drives) หรือ ความปรารถนา (Desires) ที่จะพยายามดิ้นรนเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งอาจจะเกิดมาตามธรรมชาติหรือจากการเรียนรู้ก็ได้ แรงจูงใจเกิดจากสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคลนั้น ๆ เอง ภายใน ได้แก่ ความรู้สึกต้องการ หรือขาดอะไรบางอย่าง จึงเป็นพลังชักจูง หรือกระตุ้นให้มนุษย์ประกอบกิจกรรมเพื่อทดแทนสิ่งที่ขาดหรือต้องการนั้น ส่วนภายนอกได้แก่ สิ่งใดก็ตามที่มาเร้าเร้า นำช่องทาง และมาเสริมสร้างความปรารถนาในการประกอบกิจกรรมในตัวมนุษย์ ซึ่งแรงจูงใจนี้อาจเกิดจากสิ่งเร้าภายในหรือภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว หรือทั้งสองอย่างพร้อมกันได้ อาจกล่าวได้ว่า แรงจูงใจทำให้เกิดพฤติกรรมซึ่งเกิดจากความต้องการของมนุษย์ ซึ่งความต้องการเป็นสิ่งเร้าภายในที่สำคัญกับการเกิดพฤติกรรม นอกจากนี้ยังมีสิ่งเร้าอื่น ๆ เช่น การยอมรับของสังคม สภาพบรรยากาศที่เป็นมิตร การบังคับขู่เข็ญ การให้รางวัลหรือกำลังใจหรือการทำให้เกิดความพอใจ ล้วนเป็นเหตุจูงใจให้เกิดแรงจูงใจได้

Walters. อ้างใน สมกมล พวงพรหม (2546) ให้ความหมายของแรงจูงใจไว้ว่า หมายถึงบางสิ่งบางอย่างที่อยู่ภายในตัวบุคคลที่มีผลทำให้บุคคลต้องกระทำหรือเคลื่อนไหวหรือมีพฤติกรรมในลักษณะที่มีเป้าหมาย

Loudon and Bitta (อ้างใน สมกมล พวงพรหม (2546) ให้ความหมายว่าแรงจูงใจ หมายถึง สภาวะที่อยู่ภายในตัวของผู้บริโภคที่เป็นพลังทำให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่มีเป้าหมายที่ได้เลือกไว้แล้วซึ่งมักจะเป็นเป้าหมายที่มีอยู่ในสภาวะแวดล้อม

สมกมล พวงธรรม (2546) แรงจูงใจ หมายถึง การที่บุคคลได้รับการกระตุ้นจากปัจจัยภายในและภายนอก เพื่อให้เกิดการกระทำหรือพฤติกรรมบางอย่างที่ต้องการ

จากคำอธิบายและความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่าการจูงใจเป็นกระบวนการที่บุคคลถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้า โดยจงใจให้กระทำหรือตัดสินใจเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์บางอย่างซึ่งจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจ เป็นพฤติกรรมที่มีใช่เป็นเพียงการตอบสนองของสิ่งเร้าปกติธรรมดา ลักษณะของการตอบสนองของสิ่งเร้าปกติธรรมดาเช่น การขานรับเมื่อได้ยินเสียงเรียก การหันไปมองเมื่อมีคนเดินผ่านหน้าอาคารยกหูโทรศัพท์เมื่อมีกริ่งดังขึ้น ตัวอย่างที่ยกมานี้เป็นการตอบสนองของสิ่งเร้าที่ยังไม่จัดว่าเป็นการจูงใจ ที่จะจัดว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจ เช่น การที่เจ้าหน้าที่บัญชีพยายามทำบัญชีให้เรียบร้อยเพื่อต้องการค่าชมจากหัวหน้างาน การที่พนักงานขายตั้งใจมาทำงานสม่ำเสมอ ไม่ขาดงานและตั้งใจทำยอดขายเพราะหวังจะได้รับความดีความชอบเป็นกรณีพิเศษ การที่ผู้จัดการฝากบุคคลตั้งใจทำงานขึ้นหนึ่งเป็นอย่างดี เพราะตระหนักในศักดิ์ศรีของตัวเอง ฯลฯ ตัวอย่าง 3 ประการนี้ จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมมีความเข้มข้น มีทิศทาง มีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการไปสู่จุดใด จึงมิใช่พฤติกรรมทั่วไป ที่เกิดจากการตอบสนองของสิ่งเร้าธรรมดานอกจากนั้น พฤติกรรมการจูงใจที่เกิดขึ้น ยังเป็นผลเนื่องมาจากแรงผลักดัน หรือแรงกระตุ้นที่เรียกว่า แรงจูงใจ ซึ่งจะได้อธิบายโดยละเอียดต่อไป

แรงจูงใจทางการท่องเที่ยว สามารถจัดกลุ่มได้ 2 ประเภท ตามวัตถุประสงค์ของการเดินทางท่องเที่ยว ได้แก่

1. แรงจูงใจเพื่อการพักผ่อนทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการแสวงหารูปแบบ และกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคล เช่น การเล่นกีฬา การเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และแหล่งบันเทิง การรักษาสุขภาพ การเยี่ยมญาติพี่น้องและญาติเป็นต้น

2. แรงจูงใจเพื่อการติดต่อและการขยายงานทางธุรกิจ แรงจูงใจด้านนี้มีความสำคัญมากขึ้นในยุคของการเปลี่ยนแปลง และการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ทำให้ภาคธุรกิจขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และผู้ประกอบการก็ยังจำเป็นต้องเดินทาง เพื่อการติดต่อขยายงานให้กว้างขวางขึ้น แรงจูงใจด้านนี้ย่อมผสมผสานกับแรงจูงใจในข้อแรกไปด้วยในทุกครั้งที่มีการเดินทาง เพราะการท่องเที่ยวเป็นความต้องการในจิตใจของมนุษย์ทุกคน ประกอบกับการมีแรงผลักดันทางด้านร่างกายและจิตใจของบุคคล และการกระตุ้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ก็ยังทำให้แรงจูงใจเรื่องนี้ถูกผลักดันให้มีการลงมือปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ในเวลาอันรวดเร็วยิ่งขึ้น ไปได้

ลักษณะและที่มาของการจูงใจ

แรงจูงใจ มี 2 ลักษณะ อังโน ดาร์นี พานทอง และคณะ(2542) ได้แก่ว่า แรงจูงใจภายใน (Intrinsic motive) และแรงจูงใจภายนอก (extrinsic motives)

ที่มาของแรงจูงใจ มีหลายสาเหตุ อาจเนื่องมาจากความต้องการ หรือแรงขับ หรือ อาจเป็นแรงจูงใจไร้สำนึก เนื่องมาจากการเก็บกด การจูงใจให้เกิดพฤติกรรมไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว เนื่องจากพฤติกรรมมนุษย์มีความซับซ้อน แรงจูงใจอย่างเดียวกันอาจทำให้เกิดพฤติกรรมต่างกัน แรงจูงใจต่างกันอาจทำให้เกิดพฤติกรรมเหมือนกัน พฤติกรรมอย่างหนึ่งอาจเกิดจากแรงจูงใจหลายอย่างและในบุคคลต่างสังคม มักมีแรงจูงใจต่างกันที่มาของแรงจูงใจบางอย่างจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ไม่สามารถแยกจากกันโดยเด็ดขาดได้

แรงจูงใจพื้นฐานของบุคคลมี 3 ประการ ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แรงจูงใจใฝ่สมาคม แรงจูงใจใฝ่อำนาจ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ มีหลากหลายทฤษฎีได้แก่ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีลำดับขั้นของมาสโลว์ ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮิร์ชเบอร์ก ทฤษฎีความคาดหวังของวรูม ทฤษฎีและการศึกษาเรื่องแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของแมคคิลแลนด ทฤษฎีการจูงใจของแมกเกรเกอร์ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละทฤษฎีมีความหมายในการจูงใจเพื่อกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มีจุดมุ่งหมาย

ผลของการจูงใจ

ผลของการจูงใจเห็นได้ชัดเจนว่า การจูงใจเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปัจจัยหลายสิ่ง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ และความเชื่อ ด้านความคิดเห็นที่แสดงออก การรับรู้ ความตั้งใจ การกระทำ และการเปลี่ยนแปลงอารมณ์และความรู้สึก (สุชา จันทน์เอม,2542)

การศึกษาเรื่องการจูงใจเป็นการช่วยให้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลเนื่องจาก แรงจูงใจเป็นตัวที่กำหนดทิศทางต่าง ๆ ของการเกิดพฤติกรรมในตัวบุคคล นอกจากนี้ยังพบว่า การจูงใจเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความพยายามในอันที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้อาจไม่เป็นผลทันที ผลของการจูงใจจะสังเกตเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความคิดเห็น การรับรู้ และการแสดงออก รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ด้วย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจทางการท่องเที่ยว

แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างที่จะมีผลทำให้การแสดงออกของพฤติกรรมการบริโภค และพฤติกรรมทางสังคมแตกต่างกันไป ด้วยความแตกต่างนี้เกิดจากอิทธิพลของปัจจัยต่อไปนี้

1. ปัจจัยภายในตัวบุคคล หมายถึง ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาสังคม ที่เป็นสาเหตุและเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเดินทาง และบริโภคสินค้าและบริการการท่องเที่ยว ได้แก่ แรงจูงใจทางด้านความต้องการพักผ่อนของบุคคล การรับรู้ทางด้านสถานที่ท่องเที่ยว การเรียนรู้จากประสบการณ์การท่องเที่ยว ความเชื่อในสถานการณ์ข้อมูลที่ได้เคยพบเห็น ทศนคติต่อจุดหมายปลายทาง การท่องเที่ยว บุคลิกภาพภายในของแต่ละบุคคล ปัจจัยเหล่านี้เป็นแรงจูงใจที่สำคัญ และมีอิทธิพลเชิงลึกต่อการตัดสินใจเดินทาง และเลือกซื้อสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว

2. ปัจจัยอิทธิพลจากภายนอก หมายถึง ปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง และมีผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล จนเป็นสาเหตุหลักในการตัดสินใจเดินทาง หรือไม่เดินทางท่องเที่ยวได้ ได้แก่ ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ ประกอบด้วย อายุ เพศ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา สถานะการทำงาน สถานภาพและวัฏจักรครอบครัว ลักษณะการบริโภคของครอบครัว ฯลฯ ปัจจัยทางเศรษฐกิจในครัวเรือนและเศรษฐกิจของประเทศ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ระดับชั้นทางสังคม ค่านิยม ปัจจัยทางกฎหมายระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง และปัจจัยทางเทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ต่อการติดต่อสื่อสารและเป็นสารสนเทศ ปัจจัยเหล่านี้เข้ามามีอิทธิพลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตของบุคคลในยุคโลกาภิวัตน์จึงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเดินทาง และเลือกซื้อสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน

3. ปัจจัยที่มีรากฐานมาจากความต้องการจำเป็นของบุคคล หมายถึง ปัจจัยที่เป็นความต้องการจำเป็น (needs) ทางด้านร่างกาย และจิตใจของมนุษย์ทุกคน ตามทฤษฎีแรงจูงใจของมาสโลว์ (Maslow's Theory of Motivation) ที่กล่าวว่า มนุษย์มีลำดับขั้นของความต้องการจำเป็นอย่างต่อเนื่อง หากความต้องการขั้นต้นได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์ก็จะต้องการในขั้นต่อไป ลำดับขั้นความต้องการจำเป็นเหล่านี้ ได้แก่

3.1 ความต้องการจำเป็นเพื่อการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร น้ำ อากาศ เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และสุขอนามัย

3.2 ความต้องการจำเป็นในเรื่องความปลอดภัย การคุ้มครองให้พ้นจากอันตราย ได้รับการบริการที่ซื่อสัตย์

3.3 ความต้องการจำเป็นในเรื่องความสัมพันธ์ และได้รับการยอมรับในสังคม
 ได้รับความรัก ความเข้าใจ ให้ความสำคัญ ยกย่อง เอาใจใส่จากกลุ่มเพื่อน

3.4 ความต้องการจำเป็นในเรื่องเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรี ความมีหน้าตา และสถานะ
 ทางสังคม เป็นแรงจูงใจระดับสูงที่ต้องการได้รับการอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี หรือได้พบ
 เห็นทดลองสิ่งแปลกใหม่ที่เป็นเกียรติมากกว่าคนอื่น

3.5 ความต้องการจำเป็นในเรื่องการได้รับความสำเร็จสูงสุดในชีวิตที่พึงกระทำได้
 ตามศักยภาพ และแรงจูงใจในสัมฤทธิ์ของตน ถือได้ว่าเป็นแรงจูงใจที่มีเป้าหมายสูงสุด และ
 แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

แผนภูมิที่ 2-3 แสดงลำดับขั้นความต้องการ

ประโยชน์จากการศึกษาแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวต่อการตลาดท่องเที่ยว

นักการตลาดการท่องเที่ยวย่อมต้องการคำตอบในเรื่องการตัดสินใจ และกระบวนการซื้อ
 สินค้า และการบริการของนักท่องเที่ยว เช่น ลูกค้านักท่องเที่ยวเป็นชาติใด มีกระบวนการ ช่องทาง
 วิธีการซื้อสินค้า และการบริการอย่างไร ซื้อที่ไหน จะมีโอกาสในการซื้อขายอย่างไร จะตอบสนอง
 ความต้องการของเขาได้หรือไม่ อย่างไร ยังมีความต้องการจำเป็นอะไรอีกบ้างที่นักการตลาดยัง
 เสาะแสวงหาคำตอบไม่ได้ เช่น ความต้องการความแปลกใหม่ในชีวิต ความต้องการได้ทราบและ
 เข้าใจในบางสิ่ง เพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น และความต้องการสร้างสรรค์ และธำรง
 รักษาสิ่งสวยงาม ทั้งที่เป็นธรรมชาติและศิลปะ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแรงจูงใจให้เกิดการเดินทาง
 ท่องเที่ยวทั้งสิ้น หากนักการตลาดศึกษาเรื่องแรงจูงใจอย่างลึกซึ้งก็จะได้คำตอบ และสามารถนำผล
 มาพัฒนาสินค้าและบริการให้ตรงกับความต้องการและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวได้ อีกทั้งยัง
 เป็นโอกาสดีที่ได้รู้จัก และเข้าใจพฤติกรรมทางสังคม อาทิ ความชอบ ความสนใจ การแสดงออก

ทางท่าทาง สีหน้า การเคลื่อนไหว คำพูด มารยาท และลักษณะนิสัยบางอย่างของนักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมาย หรือนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เป็นตลาดหลักของไทย และเป็นลูกค้ากลุ่มเป้าหมายของธุรกิจ อันจะส่งผลให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ สมดังคำกล่าวที่ว่า “การท่องเที่ยวเป็นสื่อสันติภาพของโลก”

2.2.5 แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ปัจจุบันการมีส่วนร่วมมีการนำมาใช้ในงานพัฒนามากมาย เพื่อให้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการ มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างหลากหลาย

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนได้มีผู้ให้ความหมายไว้เป็นจำนวนมาก และมีการใช้คำที่แตกต่างกัน เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation หรือ Community insolvency) การมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

Fanaroff อ้างใน เจียรชัย บุรพชนก (2532) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation) ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เป็นความร่วมมือ (partnership) ระหว่างรัฐกับชุมชน ในการวางแผนการดำเนินการ และใช้ประโยชน์จากกิจกรรมการสาธารณสุข ที่ได้เกิดขึ้น โดยเพื่อที่จะได้รับผลประโยชน์จากการเพิ่มความสามารถในการพึ่งตนเองของท้องถิ่นตลอดจนความสามารถในการควบคุมโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) และเทคโนโลยีของชุมชนโดยชุมชน

ส่วนในความหมายของ การมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation) ซึ่งองค์การสหประชาชาติ อ้างใน เจียรชัย บุรพชนก (2532) นั้นได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องมีความหมายครอบคลุมถึง 1) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ 2) การที่ประชาชนมีส่วนช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการ 3) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดกระบวนการพัฒนา

Cohen and Up hoff อ้างใน พัทรี พงษ์ศิริ (2541) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ว่าเป็นกระบวนการที่ชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การดำเนินการ (Implementation) การร่วมรับผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) จะเห็นได้ว่าความหมายของการมีส่วนร่วมมี

หลากหลาย แต่ในเนื้อหาที่สำคัญของการมีส่วนร่วมก็คือ การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ในขั้นตอนการริเริ่มการจัดตั้งและการวางแผน การดำเนินการ การร่วมรับผลประโยชน์ และการประเมินผลวิธีการและกิจกรรมเหล่านั้นว่าสามารถแก้ไขปัญหาสาธารณสุขภายในชุมชนได้ด้วยตนเอง

ทวิชอง หงส์วิวัฒน์ อ้างในอรอนงค์ ธรรมกุล (2539) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกของสังคมในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

จินดา มณีเนตร (2532) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบ หรือเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาการตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น

วิบูลย์ ตรีกัน (2522) ได้อธิบายเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่อง ความเห็นพ้องต้องกันนั้นจะต้องมีมากเกินพอจนเกิดความคิด ริเริ่มโครงการเพื่อการนั้น ๆ เหตุผลเบื้องต้นแรกของการที่คนเราสามารถรวมกันได้ควรจะต้ององค์กร (organization) ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะดีกรอบได้แตกต่างกัน แต่เดิมนั้น (รัฐ) มักจะมอบในแง่ของการร่วมสมทบแรงงาน วัสดุ ด้านวัตถุ และเงินแม้ว่าจะยังจำเป็นอยู่ก็ตาม โดยภาพรวมยังเน้นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นจะต้องเกี่ยวกับเรื่องดังนี้

- 1.ร่วมศึกษาปัญหา สาเหตุของปัญหา และความต้องการของชุมชน
- 2.ร่วมคิดสร้างรูปแบบของการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน

3.ร่วมกำหนดทิศทางแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

4.ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เน้นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5.ร่วมบริหารงานพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงานและทุน ตามขีดความสามารถ
รวมทั้งการควบคุม ติดตาม ประเมินผลและซ่อมบำรุงรักษาผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วม

รักษ์ มิ่งมณีนาดิน (2531) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยทั่วไป หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรือแผนพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดจักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นกว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน

สุริพร พงษ์พาณิชย์ (2544) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นการร่วมกันใช้ประโยชน์ หรือได้รับประโยชน์ การมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ มี 5 องค์ประกอบ คือ 1) ร่วมกันวางแผน 2) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน 3) ร่วมกันใช้ประโยชน์ 4) ร่วมติดตามและประเมินผล 5) ร่วมบำรุงรักษา

Erwin William อังโน อธิธิโชติ ช่องจำ (2547) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันกับประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

วิจิตร ระวิวงศ์ อังโน อธิธิโชติ ช่องจำ (2547) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการในการพัฒนาที่เน้นความเป็นประชาธิปไตยและการปกครองตนเอง หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนและดำเนินการในเรื่องที่จะมีผลต่อการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และอนาคตของตนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จึงหมายถึง การที่ประชาชนเปลี่ยนฐานะจากความเป็นผู้ถูกพัฒนามาเป็นผู้นำของการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่จุดแรกคือ 1. ร่วมคิด (คิดว่าอะไรคือ ปัญหา) 2. ร่วมวางแผน (วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ตัดสินใจ กำหนดเป้าหมาย) 3. จัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย 4. ร่วมดำเนินการ (กำหนดโครงการ วิธีการและการลงมือปฏิบัติ) 5. ร่วมประเมินผล

ลักษณะและรูปแบบของการมีส่วนร่วม

ลักษณะของการมีส่วนร่วม นักวิชาการต่าง ๆ ได้พยายามศึกษาจำแนกลักษณะพฤติกรรมการมีส่วนร่วมหลายแบบโดยใช้หลักเกณฑ์ในการจำแนกแตกต่างกัน ดัสเซลดอร์ฟ Dusseldorp อ้างใน บัญชร แก้วส่อง (2531) ได้รวบรวม แนวคิดในการจำแนกและเสนอวิธีการจำแนกโดยใช้คุณลักษณะ 9 ประการต่อไปนี้ เป็นเกณฑ์คือ การจำแนกตามขั้นตอนการมีส่วนร่วม การจำแนกตามระดับความเข้ม ของการมีส่วนร่วม การจำแนกตามประสิทธิผลของการมีส่วนร่วม การจำแนกตามความถี่ของการมีส่วนร่วม การจำแนกตามพิสัยกิจกรรม การจำแนกตามความสมัครใจ การจำแนกตามระดับขององค์การ การจำแนกตามประเภทของผู้มีส่วนร่วม การจำแนกตามลักษณะการวางแผน

1) การจำแนกตามขั้นตอนของการมีส่วนร่วม วิธีการจำแนกประเภทนี้อาศัยหลักการที่ว่ากิจกรรมที่มนุษย์ทำขึ้นเป็นกระบวนการที่แบ่งออกเป็นหลายขั้นตอนและการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละขั้นตอนนั้นมีความสำคัญแตกต่างกันไปตามลักษณะของกิจกรรมแต่ละขั้นตอนนั้น การจำแนกการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากที่สุดคือ แนวคิดของ Cohen และ Up Hoff ซึ่งได้จำแนกขั้นตอนหรือประเภทของการมีส่วนร่วมออกเป็นเรื่องของ การตัดสินใจ (Decisions Making) การดำเนินการ(Implementation) ผลประโยชน์(Benefits) และการประเมินผล(Evaluation) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่จะต้องกระทำก็คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้ เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการ จะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้ด้วยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว จะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นผลประโยชน์

ในทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

ปธาน สุวรรณมงคล อ้างใน สุพัฒน์ สมจิตรสกุล (2539) แบ่งขอบเขตของการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ 4 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถทำได้ 4 ลักษณะ (World Employment Conference อ้างถึงใน สุพัฒน์ สมจิตรสกุล, 2539) ดังนี้

1. เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือ ความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน กล่าวคือ เป็นผู้ให้ความหมายและกำหนดรายละเอียดที่เป็นเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานในบริการเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตนเอง เพราะแต่ละชุมชนต่างมีความต้องการและความจำเป็นแตกต่างกัน ถึงแม้อยู่ในภูมิภาคหรือขอบเขตของประเทศเดียวกัน นอกจากนั้นความจำเป็นพื้นฐานยังอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามเงื่อนไขของเวลาและระดับการพัฒนาที่แตกต่างกัน ดังนั้นเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานจึงต้องเป็นการกำหนดร่วมกันของประชาชน โดยประชาชนแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก

2. เป็นผู้ที่ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน จะโน้มนำมาให้ทรัพยากรที่ต้องการสำหรับการพัฒนามีมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ความรู้ของชนทุกชนชั้นต่าง ๆ แรงงาน ที่ดิน และทรัพยากรอื่น ที่จะทำให้โครงการที่จัดขึ้นสัมฤทธิ์ผล

3. เป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิชาการ กระจายสินค้า และบริการให้สมบูรณ์ขึ้น การมีโอกาสนในการร่วมตัดสินใจในกระบวนการพัฒนาเป็นหนทางหนึ่งที่จะประกันว่าผลประโยชน์ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจการพัฒนาจะถูกจัดสรรและกระจายออกไปอย่างเป็นธรรม

4. เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สิ่งนี้เป็นผลทางการพัฒนาจิตใจ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางและจุดหมายปลายทางในตัวเองในแง่ที่ว่าประชาชนทุกคนต่างก็มีจิตปรารถนาและเกิดความรู้สึกพึงพอใจอย่าง

ล้าลึกในการที่ได้เข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติงานที่เกื้อหนุนต่อการตอบสนอง
ความจำเป็นพื้นฐานของตน ทางเลือกของรัฐบาลในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

อาภรณ์พันธ์ จันทรีสว่าง (2513) ได้กล่าวถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในโครงการต่าง ๆ ไว้ดังนี้ คือ การมีส่วนร่วมประชุม การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ การมีส่วน
ร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ การมีส่วนร่วมเป็นผู้
ริเริ่มเป็นผู้บริโภค

พันธุ์ทิพย์ ราศสุต (2540) การมีส่วนร่วม คือการทำงาน ร่วมกันระหว่างผู้ศึกษา
กับกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย 3 กระบวนการที่สัมพันธ์กันและกัน คือ

1. การค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหาร่วมกัน โดยการร่วมมือของกลุ่มที่
เกี่ยวข้องตลอดกระบวนการ
2. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์ร่วมกันระหว่างที่ผู้เกี่ยวข้องใน
กระบวนการวิจัยและพัฒนาความเข้าใจปัญหาและปัจจัยที่เป็นสาเหตุเกี่ยวข้อง ทั้งในแง่สังคม
วัฒนธรรมร่วมกัน
3. การปฏิบัติร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัยมุ่งที่การแก้ปัญหาทั้ง
ระยะสั้นและระยะยาว

ในทางปฏิบัติ ทั้งสามกระบวนการไม่สามารถแยกจากกัน หากแต่บูรณาการเข้า
ด้วยกัน การที่มีบูรณาการนี้ทำให้การวิจัยอย่างมีส่วนร่วมมีพลังอำนาจ และแม้ว่าสามารถ
วิเคราะห์กระบวนการค้นคว้าวิเคราะห์และปฏิบัติการได้ในทุกกิจกรรมของการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม
ก็ตามแต่ว่าแต่ละกระบวนการก็แทรกซึมอยู่ในส่วนของกันละกัน ที่สำคัญที่สุด คือการวิจัยอย่างมี
ส่วนร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง กระบวนการจะเริ่มต้นจากการศึกษา
ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมของประชาชน และสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ ต่อไปจนถึงการวิเคราะห์เชิง
ทฤษฎีและการลงมือปฏิบัติเพื่อมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การประเมินผลความสำเร็จหรือความ
ล้มเหลวของกิจกรรมที่ลงปฏิบัติ จะยิ่งทำให้สามารถเข้าใจลึกซึ้งถึงภาวะความเป็นจริงที่ประชาชน
เผชิญอยู่ ดังนั้นการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมจึงเป็นการศึกษาที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแท้จริง

รูปแบบของการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้กล่าวว่ารูปแบบของการมีส่วนร่วมอาจจำแนก
ออกได้ 3 ประการ ตามลักษณะการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง (Direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน (Inclusive organization)
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (Representative organization) เช่น กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ (Open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non - representative organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ตลอดเวลา

นำชัย ทนุผล และสุนิลา ทนุผล (ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประกอบไปด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา เพราะประชาชนย่อมรู้ปัญหาของตนเองดีที่สุด
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เมื่อประชาชนในชุมชนได้มีส่วนเข้ามามีบทบาทในการระบุปัญหาแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ การร่วมกันวางแผนโครงการดำเนินกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการ หรือแก้ปัญหาของพวกเขาด้วยตัวเอง การที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแรงร่วมใจในการตัดสินใจหาแนวทางแก้ไขปัญหาและแนวทางดำเนินกิจกรรมนี้ มีผลทำให้พวกเขามีความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมนั้น และนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมที่วางไว้
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรม และผลงานที่ปรากฏ
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อหาแนวทางแก้ไขให้การทำงานมีประสิทธิภาพ

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

ในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม เป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ทำให้การพัฒนาก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้มากที่สุด เพราะการมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องทำให้การติดต่อสื่อสารมีประสิทธิภาพที่ตามมาเป็นสิ่งที่น่าพอใจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ได้มีผู้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมดังนี้

บัณฑิต อ่อนดำ อ้างอิงในทศพล กฤตยพิสิฐ (2537) ได้สรุปประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการให้ความสำคัญแก่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านคุณภาพ

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้ได้รับรู้ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นจากประชาชนในระดับท้องถิ่นโดยตรงซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนา

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในแง่ของการพัฒนาดังนี้

1. ช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน

2. ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น

3. การดำเนินโครงการจะราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น

4. โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนามากขึ้น

5. ช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

นอกจากนี้ ยงยุทธ บุราสิทธิ์ (2533) ได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมว่า การมีส่วนร่วมจะช่วยให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น และเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่บ้านให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เมื่อไรที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง ย่อมส่งผลต่อความเจริญของหมู่บ้านและประเทศโดยรวม

การมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจาก เป็นการส่งเสริมประชาธิปไตยแล้ว ยังทำให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน ต่อองค์การในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดความชัดเจนในวัตถุประสงค์ และการกำหนดนโยบาย ช่วยในการพิจารณาทางเลือกใหม่ เพราะประชาชนจะมีข้อมูลที่สำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจ

2. ลดค่าใช้จ่ายและลดการสูญเสียเวลา ลดความล่าช้า และลดค่าใช้จ่ายจากความขัดแย้งของประชาชน เพราะการมีส่วนร่วมทำให้เกิดการยอมรับจากกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจ

3. สร้างฉันทามติ จะต้องสร้างข้อตกลงที่มั่นคง ยืนยาว และสร้างการยอมรับระหว่างกลุ่มที่มีการขัดแย้งกัน การมีส่วนร่วมจึงช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองและทำให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ

4. ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ ประชาชนเกิดความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของการตัดสินใจ เมื่อประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแล้วย่อมต้องการเห็นการตัดสินใจนั้นก้าวไปสู่การปฏิบัติ จึงทำให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

5. หลีกเลียงการเผชิญหน้า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเปิดโอกาสให้คู่กรณีแสดงความต้องการของตนหรือของกลุ่ม จึงลดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นได้

6. สร้างความชอบธรรม ทำให้กระบวนการตัดสินใจมีความโปร่งใสและน่าเชื่อถือ

7. พัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของประชาชน ผู้มีส่วนร่วมได้เรียนรู้ทั้งเนื้อหาและกระบวนการตัดสินใจ เป็นเวทีสำหรับฝึกผู้นำท้องถิ่นในอนาคต จึงเป็นการให้การศึกษาต่อสาธารณชนอย่างหนึ่ง

การมีส่วนร่วมกับการพัฒนา

นรินทร์ แก้วมีศรี (2531) การมีส่วนร่วมนั้นถือเป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนา ซึ่งจะเห็นได้ว่ากิจกรรมใด ๆ ก็ตาม หากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและลงมือดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองแล้ว กิจกรรมนั้นอาจจะไม่สำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากว่าประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้ จะสามารถมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ จนเกิดความตระหนักในปัญหาของตนเองและค้นหาทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเกิดการตัดสินใจ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการอย่างแท้จริง ดังนั้น จึงแบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการทุกกระบวนการ ตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา การร่วมคิดและหาวิธีแก้ไขปัญห ร่วมวางนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ร่วมปฏิบัติตามนโยบายหรือแผนงานให้บรรลุตามผลที่กำหนดไว้และร่วมควบคุม ติดตามและการประเมินผล

2. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนโดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว

หลักการขั้นตอนในทางปฏิบัติของการมีส่วนร่วม มีดังนี้ (อ้างในนรินทร์ แก้วมีศรี , 2531)

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา และร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งถือว่าสำคัญเพราะถ้าชุมชนไม่สามารถรับรู้และเข้าใจในปัญหาด้วยตนเองแล้ว การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ก็ไม่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนได้ ดังนั้นบุคคลในชุมชนต้องมาทำความเข้าใจและรับรู้ปัญหา เพื่อเป็นประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรม และเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินกิจกรรม กล่าวคือ เมื่อบุคคลในชุมชนได้รับรู้และเข้าใจในปัญหาของตนเองแล้วก็จำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะวางแผนและการดำเนินกิจกรรม เพื่อหาแนวทางที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหา นั้น รวมทั้งการคัดเลือกแนวทางที่ดีที่สุด เพื่อให้แก้ไขปัญหาได้ถูกต้องและตรงประเด็นปัญหา

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับชุมชน ทำให้มองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรม

4) การมีส่วนร่วมและการติดตามประเมินผล การดำเนินกิจกรรมใด ๆ ก็ตามแต่ถ้าหากบุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการติดตามประเมินผลแล้วจะทำให้บุคคลเหล่านั้นได้ทราบถึงระดับของผลงานที่ตนเองได้ปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงในครั้งต่อไป

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในทิศทางที่ถูกต้องว่าควรให้ชุมชนหรือท้องถิ่นได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีความสามารถในการดูแลรักษาทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมโดยการให้ข้อมูล การเตรียมการจัดการวางแผน การควบคุมดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในทุกระดับ ดังต่อไปนี้

1. ระดับนโยบาย จึงต้องหาทางให้ชุมชนท้องถิ่นรับทราบนโยบายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

2. ระดับแผนงานหรือโครงการจะต้องหาทางให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าใจแผนงานหรือโครงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้ชัดเจน

3. ระดับปฏิบัติการ จะต้องหาทางให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าใจแผนปฏิบัติแนวทางและวิธีการปฏิบัติตามแผน หรือโครงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจนสามารถให้ความร่วมมือและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง โดยมีการแนะนำอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ จนกว่าจะมั่นใจได้ว่าสมาชิกชุมชนท้องถิ่นทุกคนได้ดำเนินการอย่างถูกต้องทิศทางแล้ว

4. ระดับการประเมินผล จะต้องหาแนวทางให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าใจในการติดตามผลปฏิบัติ งานตามแผนงานหรือหรือโครงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จนสามารถประเมินผลได้ถูกต้องมีข้อ เสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

สุวีพร พงษ์พานิช (2544) การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นหลักการที่ภาครัฐตื่นตัวให้ความสำคัญอย่างจริงจังในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งเกิดจากการที่ภาครัฐไม่สามารถดำเนินการพัฒนาโครงการต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ ทั้งที่โครงการเหล่านั้นเป็นโครงการที่มีผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ร่วมระดมสมองกำหนดวิธีการแล้วก็ตาม ซึ่งเมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า เกิดจากการสั่งการจากเบื้องบน (Top-Down Approach) ทำให้ไม่ตรงตามความต้องการของท้องถิ่น อีกทั้งประชาชนไม่เข้าใจเหตุผลของภาครัฐจึงไม่ปฏิบัติตาม ดังนั้นจึงได้กำหนดให้ การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกลยุทธ์สำคัญของการพัฒนาในโครงการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เพราะเมื่อสถานที่ท่องเที่ยวเกิดขึ้นที่ใด ก็จะมีการกระจายรายได้ในท้องถิ่นนั้น ทำให้คนท้องถิ่นมีงานทำ มีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่ในระบบอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนั้น คนในท้องถิ่นจำนวนน้อยมากที่จะได้รับประโยชน์เต็มเม็ดเต็มหน่วย ส่วนใหญ่มักจะเป็นคนงานที่ทำงานในธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์มากที่สุดเป็นอันดับแรก จึงต้องกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มของคนในท้องถิ่นเพื่อดำเนินกิจกรรมและธุรกิจการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนั้น

ประการแรกร่วมกันวางแผน เป็นการร่วมคิดร่วมวางแผนจัดเตรียมความพร้อม และสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน ร่วมประชุม ลงความเห็น พร้อมเสนอแนะแนวทางปฏิบัติ ประการที่สองร่วมกันปฏิบัติตามแผน โดยสมาชิกในชุมชนทุกคนต้องร่วมกันปฏิบัติตามหน้าที่ที่ตกลงกันได้ ประการที่สามร่วมกันใช้ประโยชน์ สมาชิกในชุมชนทุกคนจะต้องมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่น จะต้องมีการจัดการผลประโยชน์ทั้งเป็นตัวเงินและวัตถุให้ประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและเหมาะสม โดยคำนึงถึงความยุติธรรมและความเท่าเทียมเป็นหลัก ประการที่สี่ร่วมติดตามและประเมินผล เมื่อมีการดำเนินการและย่อมจะมีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้น จึงต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถ่ายทอดประสบการณ์ และร่วมกันประชุมหาวิธีการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น และ ประการสุดท้ายร่วมบำรุงรักษา เมื่อมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแล้ว ทุกคนต้องช่วยกันบำรุงรักษาด้วย หากปล่อยปละละเลยให้เกิดความเสื่อมโทรมแล้ว ผลประโยชน์ที่เคยได้รับก็จะหมดไปเช่นกัน

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2545) การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลที่ว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการหรือการพัฒนา เพราะทุกคนในชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ประโยชน์และสูญเสียผลประโยชน์ (Stakeholder) จึงควรจัดตั้งคณะทำงานซึ่งจะต้องพิจารณาขอบเขต บทบาท หน้าที่ พันธะ ภารกิจ ของกลุ่มตามกฎหมายภายใต้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการทำงานอย่างไรให้สอดคล้องกันซึ่งสามารถจัดการได้ดังนี้

1. ร่วมพิจารณากิจกรรมท้องถิ่นในพื้นที่ ซึ่งต้องได้รับการยอมรับของประชาชนในพื้นที่และแต่ละกิจกรรมต้องไม่เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ประเพณี สังคมและวัฒนธรรมสามารถรักษาความเป็นอัตลักษณ์ไว้ได้

2. ร่วมกันกำหนดแผนงานและกฎระเบียบ ซึ่งคณะทำงานในท้องถิ่นต้องมีการประชุมร่วมกันวางแผนการตลาด แผนปฏิบัติการ แผนพัฒนา เพื่อส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น และรวมถึงการกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวด้วย

3. ร่วมบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมต่อการจัดการนี้นับได้ว่าองค์การท้องถิ่นอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว จะต้องมีส่วนได้รับผลประโยชน์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม เช่น การเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าพื้นที่จำหน่ายสินค้า หรือบุคคลในท้องถิ่นมีอาชีพเป็นลูกหาบ เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

4. ร่วมประเมินผลและแก้ไขปัญหา เพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีคุณภาพและมาตรฐานอย่างยั่งยืน ผู้รับผิดชอบจัดการจะต้องร่วมกันประเมินผล ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกันแก้ไขปัญหา เพื่อฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

สรุปได้ว่าประชาชนทุกคนอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพราะทุกคนเป็นผู้มีส่วนได้ผลประโยชน์และสูญเสียผลประโยชน์ (Stakeholder) โดยเริ่มด้วยการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อพิจารณาขอบเขต บทบาท หน้าที่ พันธะ ภารกิจ ของกลุ่มให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นให้ยังคงเป็นอัตลักษณ์ยั่งยืน

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

ปริญญ์ ปราชญานุกร (2539) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้ คือ มีอิสระ มีความสามารถ มีความเต็มใจ มีเวลา ได้รับผลตอบแทน มีความสนใจ ไม่กระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพทางสังคม

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนา มีดังนี้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, หน้า 179-181)

1. ปัจจัยด้านบุคคล หมายถึง ความพร้อมของบุคคลที่จะเข้าไปทำงาน และให้ประชาชนมีส่วนร่วม เป็นการยอมรับศักดิ์ศรีของประชาชน การมีความเชื่อและเคารพในตัวประชาชน การให้โอกาสแสดงความคิดเห็น รวมถึงการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

2. ปัจจัยด้านการบริหาร เป็นการนำระเบียบราชการหรือองค์การพัฒนาชุมชน ควบคู่ความยืดหยุ่นในหรือนำมาปฏิบัติ

3. ปัจจัยด้านโครงสร้างชุมชน ประกอบด้วย

3.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชน ถ้าเป็นชุมชนที่มีลักษณะปฐมภูมิ จะมีการมีส่วนร่วมดีกว่าชุมชนที่มีประชาชนมาจากหลายแหล่งหรือที่มีความสัมพันธ์กันแบบทุติยภูมิ

3.2 โครงสร้างของประชากรชุมชน

3.3 วัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม

3.4 ค่านิยมของชุมชน

3.5 คุณภาพของประชากร เช่น ฐานะ รายได้ การศึกษา ถ้าดีจะมีการตื่นตัว

3.6 โครงสร้างของอำนาจ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ซึ่งโดยมากมักมีฐานะดี มีความรู้ และประสบการณ์มากกว่า

3.7 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ถ้าชุมชนตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มจะทำให้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่าชุมชนที่กระจัดกระจาย

3.8 ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชน ชุมชนที่มีทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่ดีจะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชนดีกว่าชุมชนที่ต่ำกว่าชุมชนที่ขาดทรัพยากร และมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี

Cohen and Up Hoff อ้างใน อิทธิโชติ ชองจำ (2547) ได้เสนอถึงบริบทของการมีส่วนร่วมว่าการวิเคราะห์และการจัดการมีส่วนร่วม จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและสภาพทางสังคมซึ่งมีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก ได้แก่ ปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางวัฒนธรรม และปัจจัยทางประวัติศาสตร์

อนุภาพ ธีรลาภ อ่างใน อิทธิโชติ ช่งจ๋า (2547) กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ความเกรงใจผู้ที่มีสถานภาพที่สูงกว่า ความต้องการการเป็นกลุ่มเป็นพวก ความเชื่อถือในตัวผู้นำ ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน การยอมรับแบบอย่างความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม การยอมรับในอำนาจรัฐ และฐานะทางเศรษฐกิจ

ปริชาติ วลัยเสถียร (2542) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม 2 ลักษณะ คือ

1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

2) การมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งสามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ 1) การส่งเสริมและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา 2) การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรโดยอยู่ในมาตรฐานเดียวกันและประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ดิน ปรัชญพฤทธิ (2532) ได้จำแนกทฤษฎีการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1) ทฤษฎีความเป็นผู้แทน เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำ และถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งหรือถอดถอนผู้นำเป็นเครื่องหมายของการที่จะใช้หลักประกันกับการบริหารงานที่ดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้เน้นเฉพาะการวางแผนโครงสร้างสถาบัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริง ผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ

ได้แก่ บรรดาผู้นำต่าง ๆ ที่เสนอตัวเข้ามาสมัครรับเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น

2) ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแค่การพิจารณาเลือกตั้ง หรือถอดถอนผู้นำเท่านั้น ยังรวมไปถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย นอกจากนี้ยังมองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษา และพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบนั้นคือ การไม่ยอมให้มีส่วนร่วมที่นับว่าเป็นการคุกคามต่อเสรีภาพของผู้ตาม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายกว้างซึ่งมักจะคาบเกี่ยวกับกับการพัฒนานั้นก็คือ การให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายการตัดสินใจ กำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจ ให้แก่ประชาชน/กลุ่ม/องค์กรชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ สามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองให้มีชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรีและสามารถพัฒนาศักยภาพของประชาชน/ชุมชนในด้านภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการจัดการและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ และประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างมีอิสระการทำงานต้องเน้นในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน เนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาต่าง ๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายได้ ทั้งนี้การจะเกิดสภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชนตามความหมายที่กล่าวถึงข้างต้น จะต้องเกิดสภาพการณ์หรือเงื่อนไขสำคัญคือการมีความตระหนักและความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนที่มีจำนวนมากพอต่อการริเริ่มโครงการ/กิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดเพื่อที่จะการเปลี่ยนแปลงที่เป็นความต้องการของส่วนรวมทั้งนี้ ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกชน บุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้ามารับผิดชอบเพื่อการดำเนินการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการโดยมีลักษณะเป็นการกระทำผ่านกลุ่ม หรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

2.2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนา คือ การเพิ่มขีดความสามารถของสังคม โดยไม่คำนึงถึงเรื่องขอบเขตซึ่งถูกกำหนดโดยเป้าหมาย และโครงสร้างพื้นฐานของสังคมในขณะนั้น การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นผลอย่างไรต่อเป้าหมายที่มีอยู่ หรือวิถีทางที่ใช้กันอยู่ในการทำสิ่งต่าง ๆ เป็นเรื่องของการมุ่งสู่เป้าหมายที่วางไว้ นอกจากนี้การพัฒนาสามารถวัดได้ในเชิงปริมาณและคุณภาพ นั่นคือ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติด้วยกัน และระหว่างมนุษยชาติกับสภาพแวดล้อม การพัฒนานั้นต้องมีการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพในทุกเรื่องของระเบียบสังคมที่ถือว่าสำคัญ (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2538)

เกื้อ วงศ์บุญสิน (2538) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนานั้นมีผู้ให้ความหมายหลายคน และมีอยู่มากแตกต่างกันไป ไม่มีความหมายตายตัว ทั้งนี้เพราะการพัฒนานั้นเป็นแนวคิดเชิงปทัสฐาน (normative concept) มีเป้าประสงค์และมีลักษณะของการเปรียบเทียบคุณลักษณะของสภาวะหนึ่งกับสภาวะหนึ่ง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่ามีค่านิยมสอดแทรกอยู่ เหตุผลหลักของคำว่า การพัฒนา มีความหมายที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้การกำหนดความหมาย เป้าหมายหรือเป้าประสงค์ รวมทั้งแนวทางและการวัดผลของการพัฒนานั้นขึ้นอยู่กับค่านิยมของผู้ที่กำหนด และค่านิยมดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลา นอกจากนี้ การพัฒนายังหมายถึงกระบวนการหลายมิติ ซึ่งประกอบด้วยการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างทางสังคม ท้าทายของประชาชน สถาบันต่าง ๆ ของชาติ การเร่งรัดความเจริญเติบโต การลดความไม่เท่าเทียมกัน และขจัดความยากจน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงต่อระบบสังคมทั้งระบบ และมุ่งสู่การสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมภายในระบบนั้น เป็นการก้าวออกจากสภาพชีวิตที่ไม่น่าพึงพอใจไปสู่สภาพชีวิตที่ดีกว่าทั้งในด้านวัตถุและความรู้สึกนึกคิด

มนัส สุวรรณ (2538) ได้กล่าวถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ประสพผลสำเร็จมีสิ่งสำคัญที่จะต้องนำมาประเมินประกอบการตัดสินใจในการพัฒนาได้แก่ ความปรารถนาของผู้ท่องเที่ยว ความสามารถในการให้บริการของผู้ท่องเที่ยว ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึง และความสามารถที่จะรับรู้ได้ของพื้นที่ ประกอบด้วย ความสามารถที่จะรับรู้ได้เชิงกายภาพ ความสามารถที่จะรับรู้ได้ทางสังคม และความสามารถที่จะรับรู้ได้เชิงนิเวศวิทยา

นิคม จารุมณี (2536) กล่าวถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวว่า การที่จะสร้างหรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่ไม่น่าสนใจให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

นั้นจะต้องคำนึงถึงจุดสำคัญในด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งในแง่กายภาพและภูมิภาคนั้น
ตำแหน่งที่ตั้ง หรือข้อเสียของสถานที่ที่กระจายออกไปสู่โลกภายนอก

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนา คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะเป้าหมาย ซึ่ง
สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา เพื่อเป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติไปสู่สังคมที่ดีขึ้น แต่ถึง
อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญคือ การทำความเข้าใจในเรื่องนั้น โดยพิจารณาดูว่าใครเป็นผู้ดำเนินการ
เพื่อสนองตอบต่อคนกลุ่มใด โดยวิธีใด และเป็นไปในช่วงระยะใดในอันที่จะให้พัฒนาดังกล่าว
บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยเฉพาะการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงหลาย
ปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางตรงและทางอ้อม ทางด้านกายภาพ สังคม และระบบนิเวศ ทั้งนี้ต้องคำนึง
ความสนใจของผู้ที่จะมาท่องเที่ยวด้วย

จากแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องข้างต้น จะเห็นได้ว่าการตัดสินใจมีกระบวนการและ
ขั้นตอนต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นในการกระทำใด ๆ เนื่องจากการตัดสินใจเป็นกระบวนการใน
การนำหลักเกณฑ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการตัดสินใจเพื่อให้เกิดความผิดพลาดที่
น้อยลง ภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ และย่อมเกี่ยวเนื่องกับการประเมินผลงานที่เกิดขึ้นจากการ
ตัดสินใจ อีกทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในเรื่องต่าง ๆ นั้นจำเป็นต้องมีการกระตุ้นหรือ สร้าง
ความต้องการให้กับคนในชุมชนเพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมในเรื่องนั้น ๆ เนื่องจากการจูง
ใจเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายสิ่ง เช่น ทศนคติ ความ
เชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ด้วย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้
มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนนั้นซึ่งใน
ลำดับต่อไปจะเป็นการรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน
ในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธวัช สุทธิกุลสมบัติ (2536) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
โบราณสถานในท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในการอนุรักษ์
โบราณสถานในท้องถิ่น มีค่าปานกลางค่อนข้างต่ำ โดยมีค่าเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมเท่ากับ 2.48
ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางด้านเศรษฐกิจและสังคมกับการมีส่วนร่วมในการ
อนุรักษ์โบราณสถานของกลุ่มตัวอย่าง มีเพียงตำแหน่งทางสังคม และระยะเวลาในการดำรง

ตำแหน่งทางสังคมเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01

ธวัช เบญจาทิกุล (2529) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนา กรณีศึกษา หมู่บ้านชาวเขาชนะเลศการประกวดหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างของ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ.2527 ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมการพัฒนาที่ชาวเขาเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดคือ การสร้างและซ่อมแซมถนน ทั้งนี้โดยมีขั้นตอนการมีส่วนร่วมซึ่งสามารถจัดได้คือ การลงมือปฏิบัติในการแก้ปัญหา การหาวิธีแก้ปัญหา การค้นหาปัญหา การประเมินผลการดำเนินการแก้ปัญหา ลักษณะการมีส่วนร่วมที่มากที่สุด คือ ร่วมสละแรงงาน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น พบว่า ปัจจัยทางด้านสังคมได้แก่ อายุ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการเมือง ได้แก่ ตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถในการใช้ภาษา ปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคม ได้แก่ การได้เห็นตัวอย่างการพัฒนาดีเด่นจากหมู่บ้านอื่น ทั้งหมดนี้มีอิทธิพลต่อระดับการเข้าร่วมของชาวเขาในการพัฒนา

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527) กล่าวว่าการศึกษาที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมนั้นต้องกระทำเป็นกระบวนการที่ใช้ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อตนเองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังที่ปรารถนาหรือตั้งไว้ และพบว่า ปัจจัยด้านบุคคลได้แก่ ตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน การรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญต่อหมู่บ้าน และการมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้ และการเป็นเจ้าของที่ดินทำกินมีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ความต้องการเกียรติ และการได้รับการชักชวนจากกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนบ้าน นายอำเภอ และพัฒนาการอำเภอมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน

ยุวดี สิทธิพาที (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม โครงการปฏิรูปที่ดินสาธารณะประโยชน์ดงเทพรัตน์ ตำบลดงดอน อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ผลจากการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ของสมาชิกในกลุ่มผู้ใช้น้ำที่อยู่บริเวณต้นน้ำและปลายน้ำไม่มีความแตกต่างกัน ยกเว้นทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมที่พบว่ามีความแตกต่างกันในการจัดอันดับความสำคัญของปัจจัยที่มีต่อการมีส่วนร่วมนั้นพบว่าปริมาณผลผลิตต่อปีและสมรรถนะในการอ่านมีความสำคัญมากที่สุดทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนต่าง ๆ และจำนวนสมาชิกในครอบครัวทัศนคติต่อการมี

ส่วนร่วม โอกาสการมีส่วนร่วมมีความสำคัญเป็นอันดับรองลงมา ในขณะที่อายุ เพศ มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อโอกาสในการมีส่วนร่วมนั้นพบว่าสมรรถนะในการอ่าน และอายุ มีความสำคัญทำให้ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมสูงที่สุด

ไพบุลย์ ชื่นเจริญ (2536) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการป่าชุมชน ศึกษาเฉพาะอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยศึกษาการมีส่วนร่วมและการใช้ประโยชน์พบว่า ประชาชนอำเภอแปลงยาวในเขตพื้นที่โครงการเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการน้อย โดยกิจกรรมการปลูก การวางแผน การบำรุงรักษาตามลำดับ สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการป่าชุมชน ได้แก่ ปัจจัยทางเพศ การศึกษา อาชีพ และรายได้ โดยเพศชายมีส่วนร่วมสูงกว่า ระดับสูงกว่าประถมศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่าผู้มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ผู้มีอาชีพนอกภาคเกษตรเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่าผู้มีรายได้ 4,000 บาทขึ้นไป

เพ็ญศรี รัตนะ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของกรมการพัฒนา ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนส่วนมากมีการรับรู้งานพัฒนาสิ่งแวดล้อม แต่มีส่วนร่วมในการพัฒนาน้อย ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม พบว่า การถือครองที่ดิน การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเป็นอาสาสมัคร และการรับรู้เกี่ยวกับงานพัฒนาสิ่งแวดล้อม จะก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนการเป็นหนี้ การมีคนในครอบครัวไปทำงานต่างกัน การเป็นกรรมการหมู่บ้าน และการได้รับข้อมูลข่าวสารมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนเกือบทุกกิจกรรม ส่วนปัจจัยในเรื่อง อายุ เพศ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการมีส่วนร่วมของประชาชนแต่อย่างใด

อรรณพ พันธุ์เนตร (2541) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประเมินความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของประชาชน กรณีบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนบ้านหาดไคร้ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวและมีความต้องการให้หมู่บ้านได้รับการพัฒนาในระดับสูง และมีความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหาดจับปลาบึกในระดับปานกลาง 1) ปัจจัยส่วนบุคคล (ระยะเวลาที่อาศัยอยู่) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (ประโยชน์ที่ได้รับ) และปัจจัยด้านจิตวิทยา (ทัศนคติ) ไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติ 2) ปัจจัยส่วนบุคคล (ระดับการศึกษาภูมิฐานะ) 3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (อาชีพ และรายได้จากแหล่งจับปลาปัก) มีความต้องการให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติ ประชาชนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีความต้องการมีส่วนร่วมใน การพัฒนาการท่องเที่ยวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กรณีของประชาชนที่มีภูมิฐานะ แตกต่างกันอย่างมีความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ

วิไล บุญบรรจง (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยว บริเวณชายฝั่งระยอง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง จากการศึกษาพบว่า ประชาชน ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลเมืองระยอง อยู่ในระดับต่ำ ปัจจัยที่มี อิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณชายฝั่งทะเลเมือง ระยองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ความตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และความต้องการเกียรติยศ โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ปิยพร ทาวิกุล (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านโหลหิน ตำบลโหลหิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า ความต้องการของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนนั้น จะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความถนัดของชาวบ้าน และขนาดของงานว่าต้องการ ความช่วยเหลือมากหรือน้อย สรุปรูปแบบที่ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่ง ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น แบ่งออกได้เป็น 5 ด้าน คือ 1) การพัฒนาเส้นทาง 2) การพัฒนาร้าน จำหน่ายสินค้าที่ระลึก 3) การประชาสัมพันธ์ ควรมีการร่วมมือจากทางภาครัฐ เอกชน และ ชุมชน 4) ด้านความปลอดภัย และ 5) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ราเมศร์ พรหมชาติ (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษา บ้านโป่ง ตำบลบ้านไร่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่า ประชาชนบ้านโป่ง มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในด้าน ทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านบริการการท่องเที่ยว และด้านการตลาดการท่องเที่ยวในระดับน้อย ในทุกขั้นตอน และประชาชนที่มีอายุและระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในที่แตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และปัจจัยส่วนบุคคลด้าน อาชีพ ระดับการศึกษา และความแตกต่างในภูมิฐานะ มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง เกษตรไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนมีความสมัครใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวปัจจัยที่สำคัญที่สุดนั้นควรให้ชุมชนหรือประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนามากที่สุด ด้วยเหตุผลที่ว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นเจ้าของพื้นที่ เป็นผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น ดังนั้น ความรัก ความหวงแหน และความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของจะทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 สรุป

จากแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวข้างต้น ตั้งแต่แนวความคิดและทฤษฎีการตัดสินใจ ที่มีความจำเป็นในการกระทำใด ๆ เป็นการเลือกบางอย่างที่คิดว่าดีที่สุดในการทำให้บรรลุเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการตัดสินใจคือ การแยกแยะปัญหา การหาข้อมูลข่าวสาร การประเมินค่าของข้อมูล การกำหนดทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหา การเลือกทางเลือก และสุดท้ายคือ การปฏิบัติตามการตัดสินใจนั้น แนวคิดในลำดับต่อมาเป็นแนวคิดในการประเมินผลงาน ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องกัน สามารถติดตามงานตรวจสอบการทำงานเป็นระยะ ๆ ว่ามีการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ ยังช่วยในการตัดสินใจดำเนินการเป็นไปอย่างมีระบบ ลำดับต่อมาเป็นการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งประกอบด้วยหลากหลายรูปแบบ โดยรูปแบบใหญ่แบ่งได้ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1)รูปแบบการท่องเที่ยวตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทาง ถิ่นพำนักของนักท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ และการท่องเที่ยวภายในประเทศ 2)รูปแบบการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ คือ การท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินและการพักผ่อน การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ และการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมชม การท่องเที่ยวเชิงสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา และ3) รูปแบบการท่องเที่ยวตามลักษณะการจัดการเดินทาง เช่น การท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ และการท่องเที่ยวแบบอิสระ จากนั้นเป็นการศึกษาแรงจูงใจในด้านการท่องเที่ยว พฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวเป็นพฤติกรรมที่มีเป้าหมายชัดเจนสนองความต้องการบางอย่างของบุคคลด้านการท่องเที่ยว พฤติกรรมเช่นนี้มีแรงจูงใจเป็นตัวผลักดันส่งเสริมเร่งรัดให้บุคคลเกิดการเดินทางมากขึ้น แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวแบ่งได้ 2 กลุ่มตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง ได้แก่ แรงจูงใจเพื่อการพักผ่อนทั้งร่างกายและจิตใจ และแรงจูงใจเพื่อการติดต่อและการขยายงานทางด้านธุรกิจ ในการศึกษาลักษณะที่มาของการจูงใจนั้นมีหลายสาเหตุ อาจจะมาจาก

ความต้องการ แรงขับ แรงจูงใจไร้สำนึก การเก็บกด การจูงใจให้เกิดพฤติกรรมไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว เนื่องจากความซับซ้อนของพฤติกรรมมนุษย์ แรงจูงใจพื้นฐานของมนุษย์มี 3 ประการ คือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แรงจูงใจใฝ่สมาคม และแรงจูงใจใฝ่อำนาจ แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวของบุคคลมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ 1) ปัจจัยภายในตัวบุคคล นั่นคือ แรงจูงใจทางด้านการพักผ่อนของบุคคล การรับรู้สถานที่ท่องเที่ยว ประสบการณ์การท่องเที่ยว ความเชื่อในสถานการณ์ต่าง ๆ ทักษะคติทางการท่องเที่ยว บุคลิกภาพภายในตัวบุคคล ปัจจัยเหล่านี้เป็นแรงจูงใจที่สำคัญ และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว 2) ปัจจัยจากภายนอก เช่น ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ อายุ เพศ อาชีพ รายได้ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางเทคโนโลยี 3) ปัจจัยที่มีรากฐานจากความต้องการจำเป็นของบุคคล เป็นความต้องการตามทฤษฎีของมาสโลว์ ที่กล่าวถึงลำดับขั้นความต้องการจำเป็นอย่างต่อเนื่องของมนุษย์ ประโยชน์ของการศึกษาแรงจูงใจทางการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลทางด้านการตลาดในการจะสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยว

แนวคิดที่สำคัญอีกประการนั้นคือ แนวคิดและทฤษฎีในการมีส่วนร่วม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในการให้ความหมายหรือคำจำกัดความของการมีส่วนร่วมนั้นมีบุคคลได้ให้ความหมายไว้มากมาย และมีการจำแนกพฤติกรรมการมีส่วนร่วมหลายแบบ รูปแบบการมีส่วนร่วม ประโยชน์การมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมกับการพัฒนา ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ซึ่งสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายการตัดสินใจ กำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้แก่ประชาชน/กลุ่ม/องค์กรชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ สามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองให้มีชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรี และสามารถพัฒนาศักยภาพของประชาชน/ชุมชนในด้านภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการจัดการและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างมีอิสระการทำงานต้องเน้นในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน เนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาต่าง ๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายได้

ในด้านการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องคณะผู้วิจัยพยายามรวบรวมงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการศึกษาเป็นสำคัญ ทั้งนี้จากงานวิจัยที่ศึกษาสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนมีความสนใจในการเข้ามามีส่วนร่วมใน

การกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ปัจจัยที่สำคัญที่สุดนั้นควรให้ชุมชนหรือประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนามากที่สุด ด้วยเหตุผลที่ว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นเจ้าของพื้นที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น ดังนั้น ความรัก ความหวงแหน และความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของจะทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

เพื่อให้งานวิจัยเกิดความต่อเนื่องหลังจากที่มีการทบทวนแนวคิดและทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว คณะวิจัยจะนำผลการประมวลองค์ความรู้เพื่อออกกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย วิธีการวิจัย ระเบียบและวิธีวิจัย ซึ่งจะเสนอในลำดับต่อไป

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย

3.1 บทนำ

จากการศึกษา ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาสู่การกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย เพื่อนำมาซึ่งคำตอบของการวิจัย ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองท้องเกี่ยว ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย ในการนำเสนอวิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้แยกเป็น 4 ขั้นตอน คือ ประชากรและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีดังนี้

3.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

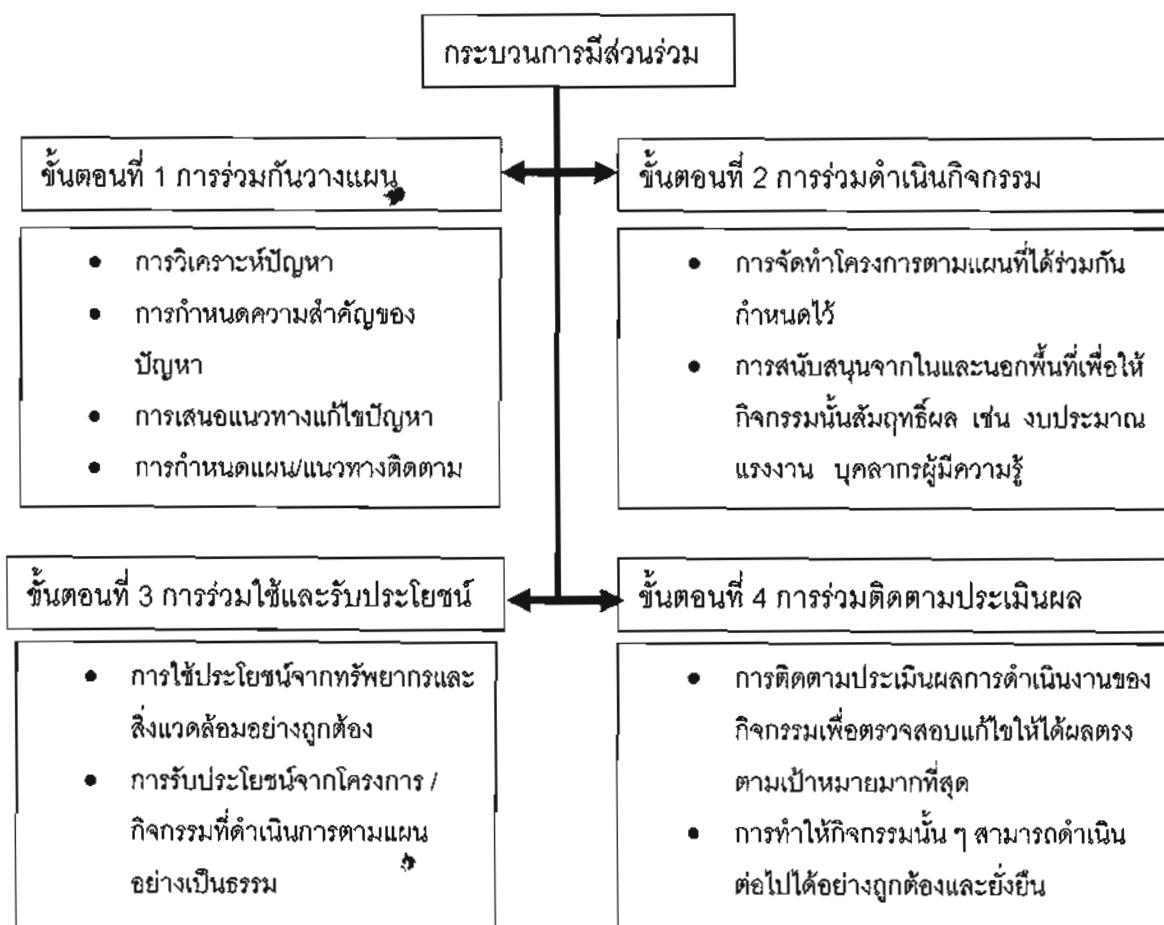
การวิจัยถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองท้องเกี่ยว จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประมวลองค์ความรู้เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อนำมาซึ่งขั้นตอน ระเบียบวิธีการวิจัย ในลำดับต่อไป ในครั้งนี้ได้ศึกษา และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อนำมาตีกรอบแนวคิดการวิจัยซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการใช้และรับประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งขั้นตอนในการมีส่วนร่วม สามารถแสดงเป็นแผนภูมิดังนี้

สำหรับปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ซึ่งสามารถสรุปได้จากงานวิจัยดังนี้ ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม ได้แก่ ข้อมูลที่ชัดเจน ความไว้วางใจของประชาชนต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง วิธีการชักนำให้เข้ามามีส่วนร่วม บทบาทของผู้นำท้องถิ่น การได้รับการสนับสนุนเช่น งบประมาณ ความรู้ บุคลากร เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นที่เอื้อต่อการเข้ามามีส่วนร่วม ข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจนถึงผลของการทำหรือไม่ทำกิจกรรมที่มีการนำเสนอให้เข้ามามีส่วนร่วม ความสนใจและความกระตือรือร้นของคนในชุมชน และสภาพเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชน

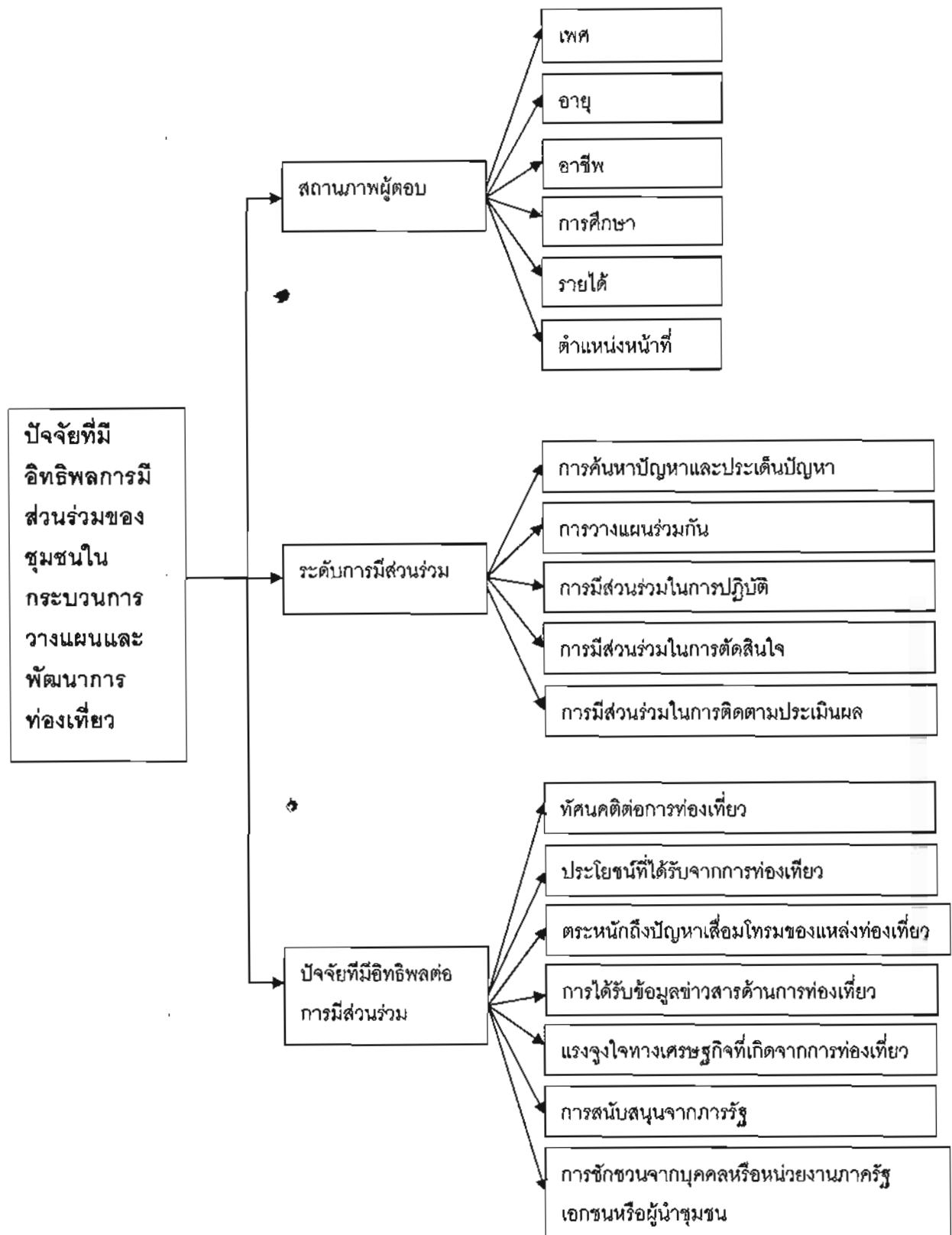
ปัจจัยดังกล่าวมานี้ เป็นได้ทั้งการส่งเสริมและอุปสรรคของการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ซึ่งจะต้องคำนึงถึง

รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยทั่วไปมี 6 รูปแบบ คือ การรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การ

ประชุมรับฟังความคิดเห็น การประชุมระดับชุมชน การประชุมรับฟังความคิดเห็นทางวิชาการ และการประชาสัมพันธ์

แผนภูมิที่ 3-1 แสดงขั้นตอนการมีส่วนร่วม

แผนภูมิที่ 3-2 โครงสร้างของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3 ระเบียบและวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาระเบียบวิธีวิจัยเพื่อใช้ในการดำเนินการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบของการวิจัย ได้ดังนี้

3.3.1 ประชากรและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ประชากรที่อยู่โดยรอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่ศึกษา การคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยทำการสุ่มจากโบราณสถานทั้งสี่จากแห่ง ทำการศึกษาถึงจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านที่มีแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีสามารถจำแนกได้ดังนี้ คำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตร

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา ได้แก่

ขั้นที่ 1 เลือกจังหวัดจาก 6 จังหวัด ได้แก่ บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ

ขั้นที่ 2 เลือกอำเภอ จังหวัดละ 2 อำเภอ โดยวิธีเฉพาะเจาะจง

ขั้นที่ 3 เลือกตำบล อำเภอละ 2 ตำบล โดยวิธีเฉพาะเจาะจง

ขั้นที่ 4 เลือกหมู่บ้านและครัวเรือนโดยวิธีสุ่มสะดวก

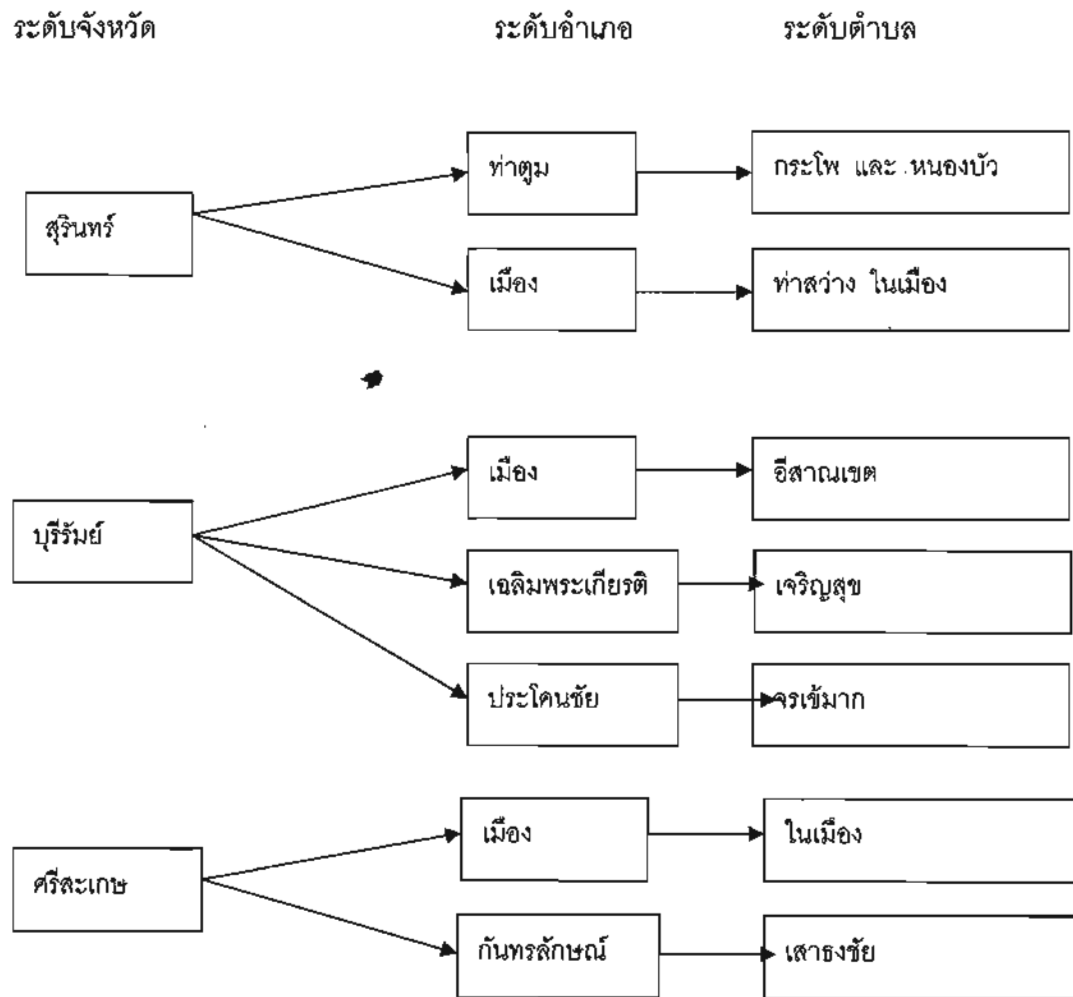
ขั้นที่ 5 เลือกกลุ่มตัวอย่างขั้นสุดท้าย ได้แก่

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยแจกแบบสอบถาม ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของยามานะ (Yamane, 1967, 919) ได้ 400 คน

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์กลุ่ม โดยสัมภาษณ์ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยววัน ตำบลละ 2 กลุ่ม

2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ได้จำแนกตามจังหวัด อำเภอ และตำบล เพื่อหาจำนวนประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ ดังนี้

แผนภูมิที่ 3-3 แสดงการแบ่งกลุ่มตัวอย่าง

3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ที่ได้สร้างและดัดแปลงขึ้นแล้วนำไปทดลองใช้ กับกลุ่มทดลอง แล้วนำมาพิจารณาแก้ไขข้อบกพร่องก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

1) แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นเครื่องมือประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว เป็นคำถามเกี่ยวกับคุณลักษณะด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ เพศ สถานภาพอายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้ของครอบครัวต่อเดือน การรับรู้ข่าวสารทั้งทางหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ ตำแหน่งทางสังคมและระยะเวลาที่อยู่หรือเคยอยู่ในตำแหน่งนั้น มีจำนวน 6 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ลักษณะการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อกำหนดแผนงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล มีจำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ได้แก่ ทักษะคติที่มีต่อการท่องเที่ยว ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว การตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการท่องเที่ยว และการได้รับการชักชวนจากบุคคลหรือหน่วยงานในภาครัฐ เอกชน หรือผู้นำชุมชน ในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว มีจำนวน 7 ข้อ

ตอนที่ 4 แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จำนวน 6 ข้อ

2) แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลเชิงปริมาณมี 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคล

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ตอนที่ 3 ปัจจัยภายในชุมชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ตอนที่ 4 ปัจจัยภายนอกชุมชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ตอนที่ 5 ผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้

2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เนื่องจากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ได้สร้างและพัฒนาแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ มีขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2) กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะ
- 3) สร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมถึงนิยามศัพท์เฉพาะ
- 4) นำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง และคัดเลือกเฉพาะคำถามที่มีค่าความตรงตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป เพราะถือว่าข้อคำถามนั้นมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะที่ต้องการวัด (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2531, 124)

5) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมาจัดพิมพ์ แล้วนำไปทดลองกับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น โดยวิธีวัดความสอดคล้องภายในด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach) โดยเก็บจำนวน 30 ชุด

6) นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แล้วมาจัดพิมพ์

3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล และทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม คำนวณค่าสถิติ และวิเคราะห์โดยอาศัยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์โดยมีสถิติดังนี้

1. ค่าร้อยละ ใช้เพื่ออธิบายข้อมูลที่อยู่ในการวัดระดับนามบัญญัติ เช่น เพศ สถานภาพทางการศึกษา อาชีพหลัก การรับรู้ข่าวสาร ตำแหน่งทางสังคม การรับรู้เรื่องราวด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่น
2. ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน พิสัย ใช้ในการอธิบายข้อมูลที่อยู่ในการวัดระดับช่วง และอัตราส่วน เช่น อายุ รายได้ ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งทางสังคม ค่านิยมระดับการมีส่วนร่วม
3. ไค-สแควร์ และสัมประสิทธิ์แบบเพียร์สัน ใช้ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่างกับระดับการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว

3.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้มีการประชุมในทีมคณะผู้วิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) ประชุมคณะผู้วิจัยในเรื่องการเก็บข้อมูลภาคสนาม

- 2) คณะวิจัยประชุมร่วมกับนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเกี่ยวกับโครงการวิจัย
- 3) คณะวิจัยศึกษาข้อมูลของจังหวัดที่ศึกษา
- 4) คณะวิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - คณะวิจัยแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำชุมชน
 - คณะวิจัยเข้าพบผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น :นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด
- 5) คณะวิจัยนำแบบสอบถามที่ได้มารวบรวมและประมวลผล ร่วมกับแบบสัมภาษณ์ทำการตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของเครื่องมือวิจัย

3.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณของข้อมูลที่ได้รับจากแบบสอบถาม นำมาทำการวิเคราะห์และหาค่าสถิติต่าง ๆ โดยการใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

ค่าร้อยละของความถี่ คำนวณเพื่อแสดงลักษณะข้อมูลพื้นฐานโดยทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน คำนวณเพื่อแปลความหมายของข้อมูลต่าง ๆ การวิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรที่เกี่ยวข้องใช้การทดสอบค่าไคสแควร์ (Chi-square) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 โดยกำหนดเกณฑ์ให้คะแนนตามหลัก Likert Scale ดังนี้

เคยมีส่วนร่วมมากที่สุด	เท่ากับ 5 คะแนน
เคยมีส่วนร่วมมาก	เท่ากับ 4 คะแนน
เคยมีส่วนร่วมปานกลาง	เท่ากับ 3 คะแนน
เคยมีส่วนร่วมน้อย	เท่ากับ 2 คะแนน
เคยมีส่วนร่วมน้อยที่สุด	เท่ากับ 1 คะแนน

เมื่อวิเคราะห์คะแนนข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องเรียบร้อยแล้วทำการประเมินแบบสอบถามต่อไป โดยให้ค่าเฉลี่ย เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา สำหรับหลักเกณฑ์การแบ่งค่าเฉลี่ยในการวัดระดับการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มโดยหาค่าพิสัยในแต่ละระดับ คือ

$$\text{คะแนนสูงสุด- คะแนนต่ำสุด} = \frac{5-1}{5} = 0.80$$

เป็นเกณฑ์ในการแปลผลคะแนนระดับการมีส่วนร่วม ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	1.00-1.80	ระดับต่ำมาก
คะแนนเฉลี่ย	1.81-2.60	ระดับต่ำ
คะแนนเฉลี่ย	2.61-3.40	ระดับปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย	3.41-4.20	ระดับสูง
คะแนนเฉลี่ย	4.21-5.00	ระดับสูงมาก

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล และทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม คำนวณค่าสถิติ และวิเคราะห์โดยอาศัยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ โดยมีสถิติดังนี้

3.4 สรุป

จากการกำหนดระเบียบวิธีวิจัย กรอบแนวคิดการวิจัย ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม ซึ่งจะต้องตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows นำมาสู่การวิเคราะห์ผลเพื่อหาคำตอบการวิจัยซึ่งนำเสนอในบทถัดไป

บทที่ 4 ผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

4.1 บทนำ

จากการรวบรวมข้อมูลตามระเบียบและวิธีวิจัยในบทที่ผ่านมา บทนี้จะเป็นการนำข้อมูลที่ผ่านมากระบวนการดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ผลข้อมูล เพื่อให้ได้ผลและคำตอบของการวิจัย ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ซึ่งนำเสนอตามลำดับ

4.2 ผลการศึกษา

ผลการศึกษาที่ได้ประมวลผลและเรียบเรียง เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบของคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ในบทแรกดังนี้

คำถามการวิจัยข้อที่ 1 ปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดอีสานใต้

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จากผลการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นโดยภาพรวมนั้นมีค่าเฉลี่ย 3.00 อยู่ในระดับปานกลาง และพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x}=3.087$) ระดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{x}=2.963$) แสดงให้เห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนยังมีค่าระดับที่น้อยถึงระดับปานกลาง ดังนั้นควรเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าใจเห็นความสำคัญ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนตนเอง

เมื่อพิจารณา ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลการมีส่วนร่วมโดยภาพรวมนั้น มีค่าเฉลี่ย 3.516 อยู่ในระดับสูง ปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว ($\bar{x}=3.862$) น้อยที่สุด คือ ทักษะชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว ($\bar{x}=3.331$) แสดงให้เห็นว่า ควรมีการปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวของประชาชนในชุมชน มีการปลูกจิตสำนึกถึงการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง ในด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ประชาชนมีส่วนร่วมเป็นอย่างสูง อาจจะเนื่องด้วยรายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวใน

ชุมชน โดยรวมแล้วเห็นได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว สามารถเรียงลำดับความสำคัญได้ คือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว การตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรม แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว การได้รับการชักชวนจากบุคคลหรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนหรือผู้นำชุมชน การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการท่องเที่ยว และทัศนคติที่มีต่อการท่องเที่ยว

ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว สามารถแบ่งออกได้เป็น ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ได้แก่ ทัศนคติที่มีต่อการท่องเที่ยว ผลประโยชน์ แรงจูงใจ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

เมื่อพิจารณากลุ่มตัวอย่างโดยจำแนกแต่ละพื้นที่พบว่า

1) จังหวัดศรีสะเกษ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ อำเภอเมือง และอำเภอกันทรลักษณ์ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 145 คน เพศชาย 67 คน และเพศหญิง 78 คน อายุส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ อายุ 25-34 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.1 และช่วงอายุ 15-24 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.9 อาชีพส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ การประกอบอาชีพส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 33.8 และอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 33.1 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 73 สำหรับรายได้ ส่วนใหญ่จะมีรายได้ ต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 51 และ 5,001-7,500 บาท ร้อยละ 26.9

ในด้านระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว ในพื้นที่ศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในการด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อกำหนดแผนงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงาน

ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนในท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จังหวัดศรีสะเกษนั้นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุด ได้แก่ ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว การตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว และการได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว ตามลำดับ

2) จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ อำเภอเมือง และอำเภอท่าตูม จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 155 คน เพศชาย 45 คน และเพศหญิง 110 คน อายุส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ อายุ 35-44 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.2 และช่วงอายุ 25-34 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.9 อาชีพส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ เกษตรกร ร้อยละ 54.8 การประกอบอาชีพส่วนตัว ร้อยละ 21.9 และอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 20.6 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 61.9 สำหรับรายได้ ส่วนใหญ่จะมีรายได้ ต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 71.6 และ 5,001-7,500 บาท ร้อยละ 22.6

ในด้านระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองทุนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา จังหวัดสุรินทร์ พบว่าระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในการด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อกำหนดแผนงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงาน

ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนในท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองทุนท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จังหวัดสุรินทร์นั้นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุด ได้แก่ ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว การตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว และการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการท่องเที่ยว ตามลำดับ

3) จังหวัดบุรีรัมย์ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอประโคนชัย และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 120 คน เพศชาย 66 คน และเพศหญิง 54 คน อายุส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ อายุ 15-24 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.3 และช่วงอายุ 25-34 ปี คิดเป็นร้อยละ 21.7 อาชีพส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ อาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 35.8 การประกอบอาชีพส่วนตัว ร้อยละ 25.8 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 32.5 และระดับปริญญาตรี ร้อยละ 26.7 สำหรับรายได้ ส่วนใหญ่จะมีรายได้ ต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 50.8 และ 5,001-7,500 บาท ร้อยละ 17.5

ในด้านระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองทุนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในการด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อกำหนดแผนงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงาน

ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนในท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองท้องเกี่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์นั้นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุด ได้แก่ ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการส่งเสริมการท้องเกี่ยว การตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท้องเกี่ยว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท้องเกี่ยว และทัศนคติที่มีต่อการท้องเกี่ยว ตามลำดับ

จากพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง สามารถสรุปได้ว่า ด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนในท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองท้องเกี่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้นั้น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นมากที่สุด ได้แก่ ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการส่งเสริมการท้องเกี่ยว การตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท้องเกี่ยว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท้องเกี่ยว และทัศนคติที่มีต่อการท้องเกี่ยว ตามลำดับ ซึ่งผลประโยชน์ที่ได้รับอาจจะเป็นในลักษณะของรายได้ที่เพิ่มขึ้น หรือผลประโยชน์ในลักษณะอื่น ๆ ดังนั้นการที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนากองท้องเกี่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้นั้น ต้องพยายามใช้ประโยชน์จากการท้องเกี่ยวเป็นแนวทางในการโน้มน้าวให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

คำถามการวิจัยข้อที่ 2 มีวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองท้องเกี่ยว ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้อย่างไรบ้าง

ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองท้องเกี่ยวกลุ่มจังหวัดอีสานใต้นั้น การเพิ่มบทบาทของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนากองท้องเกี่ยว ควรพิจารณาองค์ประกอบสำคัญ

1) ควรมีการกำหนดบทบาทของการมีส่วนร่วมของทุกองค์กร ทุกภาคส่วน โดยพิจารณาหลักการ หรือแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยคำนึงถึงหลักการ 3 ประการ คือ การบูรณาการ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การมีธรรมาภิบาล และสิทธิในการพัฒนา การเคารพสิทธิมนุษยชน เสรีภาพขั้นพื้นฐาน และจริยธรรม

2) การท้องเกี่ยวเป็นการเรียนรู้ และเพิ่มคุณภาพชีวิต แนวคิดในด้านนี้คือ เน้นในเรื่องความปลอดภัย ความสะอาด และความพึงพอใจ เน้นความเข้าใจ ความเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชน สังคม การเสริมสร้างปัญญาการเรียนรู้เชื่อมโยงซึ่งกันและกันทั้งในด้านสิทธิมนุษยชน

ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา จารีตประเพณีและสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุล ความพอเพียงและยั่งยืนในโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม มุ่งให้เกิดคุณภาพชีวิต

3) ควรมีการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อจัดทำแผนการท่องเที่ยว หรือแผนการตลาดประจำปี เพื่อหาวิธีวางแผนการจัดการให้สอดคล้องกัน โดยพิจารณาจากปัจจัย 2 ประการ คือ ศักยภาพของทรัพยากร และความพร้อมในด้านการบริหาร ศักยภาพและความพร้อมการบริการของทรัพยากรการท่องเที่ยว ควรพิจารณากลุ่มเป้าหมายการท่องเที่ยว

4) การจัดการดำเนินการร่วมกันนั้นคือ กลุ่มเชื่อมโยงด้านพื้นที่ กลุ่มเชื่อมโยงในรูปแบบของรายการการท่องเที่ยว กลุ่มเชื่อมโยงในธุรกิจการท่องเที่ยว และกลุ่มสินค้าที่สร้างสรรค์ใหม่สำหรับการจัดการด้านกลุ่มธุรกิจนั้น

5) การจัดการในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น นอกจากประชาชนเจ้าของพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการจัดการแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพันธมิตร และผู้มีส่วนได้เสีย จะต้องจัดการร่วมกัน ร่วมกันยอมรับกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ การวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

6) จัดตั้งองค์กรท้องถิ่นเพื่อให้งานร่วมกันกับหน่วยงานอื่น ๆ มีความคล่องตัว โดยการเลือกผู้แทนกลุ่ม มีการกำหนดหน้าที่ ระเบียบ กติกา และรายงานต่อชุมชนอย่างชัดเจน โปร่งใส ประสานงานระหว่างชุมชนด้วยกัน

7) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนั้น ตามรัฐธรรมนูญระบุหน้าที่ มาตรา 289

8) หน่วยงานภาครัฐบาล ทั้งที่อยู่ในกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและตามมติของรัฐมนตรียุคปัจจุบันกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงและประสานงานกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีบทบาทร่วมรับผิดชอบต่อการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวของประเทศด้วย

9) หน่วยงานภาคเอกชน หรือผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรเพื่อบริการการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้รับความประทับใจ หิงพอใจสูงสุดนั้นย่อมต้องมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐบาล หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

10) สถาบันการศึกษา นักวิชาการจะต้องมีบทบาทต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีการให้คำปรึกษาต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างถูกวิธีและอย่างยั่งยืน มีส่วนร่วมในการประเมินผลและแก้ไขปัญหาหรือผลกระทบต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การบริการในธุรกิจการ

ท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การตลาด การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่เกิดจากผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุขภาพอนามัย การให้ความร่วมมือกับองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาครัฐ ในการฟื้นฟูทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการบริการการท่องเที่ยวทุกสาขาดำเนินไปได้ รวมถึงการให้ความร่วมมือต่อการพัฒนาบุคลากรที่ให้บริการในภาคอุตสาหกรรมทุกสาขา

11) ในด้านองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีส่วนร่วมเป็นพันธมิตร พันธกิจและบทบาทต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความร่วมมือต่อการให้ความรู้ ในการวางแผนส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง พบว่าแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้สามารถสรุปได้ ดังนี้

1) แนวทางที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหาเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงประชาชน จะได้รับรู้ถึงความต้องการของประชาชน ทราบปัญหาหรือความต้องการที่แท้จริง จัดประชุม ประชาคมชุมชน เสนอแนะและค้นหาปัญหาให้ประชาชนร่วมมือประสานงานกันมากขึ้น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน มีการประชาสัมพันธ์กับลูกบ้าน แจ้งให้ทราบถึงประโยชน์ของการร่วมค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหาและความเสียหายที่จะเกิดขึ้นถ้าหากการมีส่วนร่วมนี้ ผู้ว่าราชการ นายอำเภอ ทุกหน่วยงานช่วยกันประชาสัมพันธ์ทาง สื่อ สิ่งพิมพ์ วิทยุ หอกระจายข่าว เสียงตามสายในชุมชน เชิญหลาย ๆ หน่วยงานร่วมวางแผนหาแนวทางแก้ไข มีการให้ความรู้ อบรมให้กับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น มีการจัดประชุมปรึกษาหารือกันในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อช่วยกันกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนนั้นต้องให้ประชาชนในชุมชนเข้ามาร่วมเป็นกรรมการ และร่วมเป็นวิทยากรในการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยว เชิญคณะ บุคคลต่าง ๆ เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง

2) แนวทางที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อจะได้รู้จัก และทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว นั้น ช่วยในการวางแผนพัฒนา มีการประชุมเพื่อจัดกลุ่มในชุมชนเพื่อเตรียมต้อนรับนักท่องเที่ยว จัดประชุมในการวางแผนแหล่งท่องเที่ยว จัดให้ผู้นำชุมชนมีการอบรมให้ความรู้ นำเสนอโครงการเพื่อการวางแผนพัฒนา ปลุกฝังให้คนในชุมชนคิด ทำสินค้า เช่น อาหาร งาน

ฝีมือ เพิ่มขึ้น และสร้างสรรค์ชิ้นงานแปลกใหม่เรื่อยๆ เพื่อดึงดูดลูกค้าเข้ามาชม อีกทั้งรัฐบาลควรที่จะจัดสรรให้ทุนงบประมาณเพิ่มขึ้น

3) แนวทาง ที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ร่วมมือกันพัฒนา ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ มีการต้อนรับและดูแลหมู่บ้าน ประชุมกันทุกสัปดาห์เพื่อช่วยให้ประชาชนทราบถึงเหตุผลและการแก้ปัญหา สร้างงานขึ้นในชุมชน เช่น ใครมีฝีมือจักสาน ก็ช่วยกันทำ พัฒนาฝีมือให้ดีขึ้นเรื่อยๆ คนปลูกข้าวปลอดสาร ก็รักษาคุณภาพให้ได้มาตรฐาน และงานทอดผ้าก็เช่นเดียวกัน ต้องคิดทำอะไรให้ดีขึ้น และใหม่เพิ่มขึ้น มีการประชาสัมพันธ์กับชุมชนขอความร่วมมือ ประชาสัมพันธ์ โดยผ่านทางเครื่องขยายเสียง ควรมีการประสานงาน การติดต่อสื่อสารกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในชุมชน

4) แนวทาง ที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การรับฟังความคิดเห็นของลูกบ้านหรือคนในชุมชนบ้าง มีกล่องรับเรื่องราวร้องทุกข์ หรือกล่องรับข้อมูลแสดงความคิดเห็นของคนในชุมชน

5) แนวทาง ที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การศึกษาดูงานต่างๆ ในหมู่บ้าน เพื่อศึกษาพัฒนาการใหม่ๆ จัดให้มีสมุดเยี่ยมให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยว จะได้ทราบจำนวนนักท่องเที่ยวมีน้อยลงหรือมากขึ้น เพื่อนำข้อมูลนี้ไปประกอบการพิจารณาการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว มีการคัดเลือกกรรมการในการติดตามประเมินผลกิจกรรมของชุมชน โดยอาจจะเป็นคนในชุมชนเอง ผู้นำชุมชน องค์กรหรือตัวแทนหน่วยงานต่าง ๆ จัดประชุมในแต่ละเดือนเพื่อประเมินผลการท่องเที่ยว

6) แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดีขึ้น ทั้งในด้านคุณภาพ ปริมาณ และการบริการ ตามองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

6.1 ด้านแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดีขึ้น ช่วยกันรักษาธรรมชาติ และวัฒนธรรม ควรจัดทำขุมประตูเข้าหมู่บ้าน รั้วหมู่บ้านให้ตลอดแนวเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม มีการแก้ไขปัญหาเรื่องขยะที่เป็นที่เป็นทางถูกสุขลักษณะ มีการซ่อมแซม บูรณะ บำรุงรักษาสถานที่แหล่งท่องเที่ยว ให้อยู่สภาพที่ดี ควรให้มีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และเชิญชวนนักท่องเที่ยว มาท่องเที่ยวหมู่บ้าน อีกทั้งแหล่ง

ท่องเที่ยว น่าจะเปิดกว้างกว่านี้ เพื่อให้นักท่องเที่ยว ได้มาชมเพื่อซื้อสินค้า เพื่อนำไปสู่การขาย พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวให้มีขนาดใหญ่ มีป้ายชี้บอกทิศทางการไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นที่ชัดเจน

6.2 ด้านการเข้าถึงได้แก่ ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น มีการศึกษาดูงาน เพื่อการเข้าถึงปัญหาและประชาชน มีการปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐานน้ำประปา ถนน ระบบแสงสว่าง มีการคมนาคมที่สะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย ควรมีป้ายบอกที่มองได้ชัดเจน มีการส่งเสริมการโฆษณาในหลาย ๆ ด้าน

6.3 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ด้านยานพาหนะ อยากให้มีรถรับส่งในชุมชนระหว่างแหล่งท่องเที่ยวจุดต่าง ๆ ที่เชื่อมต่อกัน โดยเป็นการบริหารจัดการด้วยคนในชุมชนเอง ทางด้านความปลอดภัย ควรมีตำรวจบ้าน อพปร. เพื่อป้องกันทรัพย์สินของประชาชน ควรมีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำข้อมูลต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวอธิบายถึงความเป็นมา และอำนวยความสะดวก เช่น ถ้าเขาไม่มีรถกลับเราก็ช่วยหารถให้ หรือจัดหาที่พัก ฯลฯ

คำถามการวิจัยข้อที่ 3 ยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ควรเป็นอย่างไร

ผลการศึกษาพื้นที่กลุ่มตัวอย่าง และการจัดการประชุม พุดคุยเสวนากับกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว พบว่า การที่จะกำหนดกลยุทธ์ ยุทธศาสตร์ หรือวิธีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ผู้รับผิดชอบในการพัฒนาต้องร่วมดำเนินการ โดยมีวิธีขั้นตอนดังนี้

1) ยึดหลักความยั่งยืนในการวางแผนและการจัดวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้น หน่วยงาน องค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่น จำต้องร่วมกันประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง ร่วมกันค้นหาจุดแข็งหรือความโดดเด่นของทรัพยากรการท่องเที่ยว ค้นหาจุดอ่อน สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันมองหาโอกาส ความเป็นไปได้ต่อการจัดการในอนาคต โดยคำนึงถึงการพัฒาที่จะเกิดผลกระทบน้อยที่สุดของสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

2) การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้ชัดเจน การพัฒนาจะต้องมีความชัดเจนของการดำเนินงานเพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพ และคุณค่าของสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และคงไว้ในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ รวมทั้ง

ยกระดับคุณภาพชีวิตของท้องถิ่น อันหมายถึงประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

3) การร่วมกันกำหนดผัง รูปแบบโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยคำนึงถึงผลกระทบทางภูมิณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการกำหนดมาตรการเพื่อรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

4) การร่วมจัดทำแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนการพัฒนาท้องถิ่น จังหวัด และภูมิภาค มีการสำรวจศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องกัน

5) การพัฒนาบุคลากรในชุมชนท้องถิ่นเอง เพื่อให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานซึ่งต้องมีความรู้ความสามารถ มีมาตรฐานการทำงานในระดับสากล

6) การดำเนินการในเรื่องงบประมาณในการพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว

จากการระดมความคิดเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเป็นผู้ประกอบการโรงแรม ผู้ประกอบการบริษัทนำเที่ยว ศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬา รวมทั้งระดมความคิดเห็นจากองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องในเรื่องของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น พบว่าการท่องเที่ยวในลักษณะพึ่งพากับประเทศเพื่อนบ้านเป็นไปได้สูงเนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะท่องเที่ยวในประเทศเพื่อนบ้านเนื่องจากมีตลาดการท่องเที่ยวใหม่ในประเทศเวียดนาม แต่อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวเป็นลักษณะที่เป็นทางผ่านของนักท่องเที่ยวผ่านไประหว่างประเทศเพื่อนบ้าน ด้วยข้อจำกัดหลายประการได้แก่ ปัญหาความมั่นคง รายได้ของประชากรในประเทศเพื่อนบ้านที่ยังต่ำอยู่ รวมทั้งเส้นทางคมนาคมที่ยังไม่สะดวกในการเดินทางในบางประเทศ เช่น ประเทศกัมพูชา

แนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน ที่เป็นไปได้คือทำอย่างไรให้นักท่องเที่ยวมาพักในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ก่อนที่จะเดินทางไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งที่ประชุมได้ให้ข้อคิดเสนอแนะว่า การที่จะให้นักท่องเที่ยวแวะมาเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้นั้น จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้พร้อมที่จะรับนักท่องเที่ยว โดยให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคือ

1. การสร้างกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว ให้มีการสร้างกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวแบบครบวงจร เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนานขึ้น ซึ่งการที่นักท่องเที่ยวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นก็หมายถึงว่า นักท่องเที่ยวมีโอกาสใช้จ่ายมากยิ่งขึ้นกว่าการที่นักท่องเที่ยวมาเยือนในระยะเวลาสั้นๆ และผ่านไปยังประเทศเพื่อนบ้าน

2. การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้คนในท้องถิ่นทราบถึงแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด รวมทั้งผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวด้วย เพื่อให้คนในท้องถิ่นเปรียบเสมือนผู้ช่วยประชาสัมพันธ์ภายในตัว

3. การรักษารูปแบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมและประเพณี เนื่องจากการวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นถูกกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพล ทำให้รูปแบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมสูญหายไป ทำให้มีผลต่อการที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาชมในความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่แท้จริง ดังนั้นคนในท้องถิ่นจะต้องช่วยกันอนุรักษ์รักษามรดกวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นให้คงเดิม

4. การคมนาคมควรมีการสร้างสนามบิน ทั้งนี้เนื่องจากการเดินทางมาท่องเที่ยวในภาคอีสานใช้ระยะทางที่นาน ยิ่งถ้าการเดินทางท่องเที่ยวไปยังประเทศเพื่อนบ้านนั้นต้องใช้เวลาเดินทางที่นาน ดังนั้นการสร้างสนามบินที่เป็นจุดเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านนั้นจะช่วยลดระยะเวลาในการเดินทางให้กับนักท่องเที่ยว

สำหรับยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้สู่ความยั่งยืน ซึ่งพิจารณาแยกออกมาเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีความหลากหลายอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและประเพณี การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวธรรมชาติ เพียงแต่ยังขาดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้เข้าด้วยกัน ดังนั้นจึงควรมีการกำหนดเส้นทาง การท่องเที่ยวที่ชัดเจนโดยให้สอดคล้องกับระยะเวลาของเส้นทางการท่องเที่ยว ความหลากหลายของการท่องเที่ยว และความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทุกแหล่งอย่างต่อเนื่องในด้านสิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว แหล่งน้ำที่สะอาดพร้อมให้บริการ การกำจัดขยะและน้ำเสีย โครงสร้างพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวได้

2. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

องค์ประกอบการท่องเที่ยวที่สำคัญที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ยังขาดอยู่ เช่น ถนนที่เป็นเลนเดียว ควรพัฒนาเป็นถนนสองเลน และมีการสร้างศูนย์กลางสนามบิน นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาที่พัก โรงแรมที่ได้มาตรฐานในบางจังหวัด เช่น จังหวัดศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ ส่วนในเรื่องของภัตตาคาร ร้านอาหารนั้นควรมีการส่งเสริมให้เป็นร้านที่ได้มาตรฐาน และพัฒนาสินค้าพื้นเมืองให้มี

คุณภาพเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP มีบริการข้อมูลด้านที่พัก ร้านอาหาร สินค้าพื้นเมืองให้นักท่องเที่ยวทราบอย่างทั่วถึง

3. ด้านกลไกและการจัดการท่องเที่ยว

โดยภาพรวมแล้วประชาชนและผู้ประกอบการในท้องถิ่นให้ความร่วมมือในการจัดการด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี แม้ว่าการดำเนินงานโครงส่วนใหญ่โดยภาครัฐโดยให้ส่วนของท้องถิ่นดำเนินการจัดการ แต่ภาคเอกชนก็ให้การส่งเสริมและสนับสนุน อย่างไรก็ตามในการขยายตัวของการท่องเที่ยวในท้องถิ่น กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ควรให้ประชาชนในท้องถิ่นและองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการ การพัฒนาการท่องเที่ยวและสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของท้องถิ่น โดยต้องให้อำนาจในการบริหารจัดการและให้ความรู้กับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นในด้านการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐาน สามารถอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวไว้ได้ในระยะยาว มีการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมและศูนย์ข้อมูลทางวิชาการให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่นในด้านการท่องเที่ยว

4. การบริการข้อมูลการท่องเที่ยว

การบริการข้อมูลการท่องเที่ยวนั้น ในแต่ละศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวควรมีข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ การให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนควรมีการบริการข้อมูลการท่องเที่ยวที่หลากหลาย แต่สื่อที่ดีที่สุดในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวคือการบอกปากต่อปาก ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นและตำรวจท่องเที่ยวให้สามารถบอกข้อมูลการท่องเที่ยวได้ จึงควรให้มีการอบรมประชาชนในท้องถิ่น ตำรวจท่องเที่ยวในการใช้ภาษาต่างประเทศ หรือภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะภาษาอังกฤษและภาษาเขมร เพื่อให้บอกข้อมูลการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้

5. การเสริมสร้างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ที่ให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมี ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การบริการและความปลอดภัย การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ให้เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ควรมีการเสริมสร้างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องเสริมสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวและองค์ประกอบการท่องเที่ยว ในด้านการประชาสัมพันธ์คุณค่าทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี รวมทั้งการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีของคนในท้องถิ่น และต้องให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นด้วย

4.3 อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ประกอบด้วย การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และอายุ ซึ่งในการอภิปรายผลนั้นจะพิจารณาตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

การรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากข้อมูลการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร จากการศึกษาพบว่า ความต้องการการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากสื่อ สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เสียงตามสายเว็บไซต์ที่เผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ เห็นได้ว่า สื่อต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสื่อกลางในส่วนหนึ่งของจังหวัดนั้น ๆ ที่จะสามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดตนเอง ได้แก่ ระบบเคเบิลท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เว็บไซต์จังหวัด หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง จัดทำขึ้นมาเป็นการเฉพาะเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ของจังหวัดเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

อายุ มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้ที่มีอายุมากเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ประวัติความเป็นมา และวิถีชีวิตของชุมชน การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าคนอายุน้อย อีกทั้งสังคมในปัจจุบันผู้ที่มีอายุน้อยมักจะใช้ชีวิตอยู่กับสิ่งใหม่ ๆ เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ทันสมัยและมีความเป็นสังคมเมืองมากขึ้นโดยมิได้มีความผูกพันกับธรรมชาติและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ประกอบกับการโยกย้ายถิ่นฐานเพื่อการประกอบอาชีพ การศึกษาต่อ ในเมือง

การพิจารณาตัวแปรที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น มีดังนี้

เพศ โดยส่วนใหญ่สังคมไทยในอดีตที่ผ่านมาั้นเพศชายจะเป็นผู้นำครอบครัว หรือเป็นช้างเท้าหน้า โดยมักมีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมากกว่าเพศหญิง แต่ในสังคมปัจจุบันเพศชาย เพศหญิงมีบทบาทในสังคมเท่าเทียมกันอีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เพศหญิงเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในครอบครัวตามยุคสมัยปัจจุบัน

ระดับการศึกษา ในสภาพปัจจุบัน ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้นกว่าสมัยก่อน โดยส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี เนื่องจากผลของ

การปฏิรูประบบการศึกษาของประเทศไทยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิธีต่าง ๆ มุ่งเพื่อพัฒนาศักยภาพของคน เป็นการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต อีกทั้งการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนของสถานศึกษาในท้องถิ่นของตนเอง นอกจากนี้สถาบันการศึกษาที่อยู่ในแต่ละพื้นที่ หรือชุมชนนั้น ๆ มีการพัฒนาศักยภาพของสถานศึกษา และส่งเสริมให้บุคลากรทุกสาขาอาชีพพัฒนาระดับการศึกษาให้สูงขึ้น ทั้งการจัดการศึกษานอกโรงเรียน การจัดการฝึกอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน ให้ความรู้กับประชาชนทุกอาชีพ ส่งผลให้ประชาชน ชุมชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความรู้ที่เท่าเทียมกัน สามารถมองไปยังเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในเรื่องต่างๆ เป็นไปในแนวทางเดียวกัน แม้ว่าจะมีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน

อาชีพ ในด้านอาชีพของประชาชนในชุมชน พื้นที่ศึกษามีหลากหลายอาชีพ แต่จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าอาชีพส่วนใหญ่คือ เกษตรกร ธุรกิจส่วนตัว รับจ้างทั่วไป ซึ่งอาชีพเกษตรกรรมนั้นต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ฤดูกาล ซึ่งส่วนใหญ่มีความเข้าใจในคุณค่า และให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติทางการเกษตรกรรม รวมทั้งความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ และตระหนักถึงความสำคัญในการรักษา อนุรักษ์ คงไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนและท้องถิ่น

รายได้ต่อเดือน จากการที่รัฐบาลได้มีการส่งเสริมให้มีการประกอบอาชีพในท้องถิ่นของตนเองรวมทั้งนโยบายขจัดความยากจนของรัฐบาล การส่งเสริมสินค้าของชุมชนสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การจัดให้มีกองทุนหมู่บ้าน การส่งเสริมอาชีพและพัฒนาชุมชนระดับรากหญ้า ดังนั้นไม่ว่าประชาชนในท้องถิ่นประกอบอาชีพใดก็ตาม สามารถสร้างรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพของตนและครอบครัว โดยรายได้มาจากอาชีพหลัก และอาชีพเสริมที่ได้รับการส่งเสริมจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน อีกทั้งเป็นอาชีพที่ไม่ได้เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว

เจตคติที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่าประชาชนชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ส่วนใหญ่มีเจตคติในระดับที่เห็นด้วยกับการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผลดีในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และเพื่อให้การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จเป็นไปด้วยดี ในด้านจิตวิทยาสังคม นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญเนื่องจากตัวแปรด้านการตัดสินใจการมีแนวความคิด ทศนคติหรือแรงจูงใจของปัจเจกบุคคลเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่สำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย คือ ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วม ทศนคติด้านการท่องเที่ยว และการตัดสินใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ ตัวแปรตาม ลักษณะ และระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

ที่เป็นผลมาจากปัจจัยให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยว

จากผลการวิจัยเรื่องสภาพการท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ การวางแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบล การสร้างเครือข่ายกับชุมชนโดยมีแนวทางดังนี้

1. ควรจัดให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการในการให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลประชาชนในชุมชน โดยสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในท้องถิ่น พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลรวมทั้งการจัดให้มีการจัดทำคู่มือการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2. รัฐบาลโดยการประสานงานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกับทางสำนักงานงบประมาณให้มีการจัดสรรเงินอุดหนุนเพื่อส่งเสริมให้แก่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลที่รับผิดชอบในชุมชนนั้น ๆ เพิ่มขึ้น

3. องค์การบริหารส่วนตำบลต้องจัดสรรงบประมาณให้กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนเพิ่มขึ้น

4. ควรมีการสร้างเครือข่ายระหว่างอบต.กับชุมชน องค์การชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นไปในลักษณะทำให้เกิดการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมกันวางแผน ร่วมดำเนินการในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับชุมชน ร่วมประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในชุมชนให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง แพร่หลาย และก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีรวมทั้งการนำไปสู่ความร่วมมือช่วยเหลือ สนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนระหว่างกัน

5. การดำเนินงานตามอำนาจหน้าที่ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน

6. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน

7. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน

8. ควรเปิดโอกาสให้ชุมชน องค์การชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน โดยจะต้องทำให้ชุมชนตระหนักว่าพวกตนเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยจัดให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน

9. ควรมีการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับชุมชน องค์การชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นไปในลักษณะทำให้เกิดการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมกันวางแผน ร่วมดำเนินการในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับชุมชน ร่วมประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในชุมชนให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง แพร่หลาย และก่อให้เกิด

ทัศนคติที่ดีรวมทั้งการนำไปสู่ความร่วมมือช่วยเหลือ สนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนระหว่างกัน

10. ควรจัดให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการในการให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลประชาชนในชุมชน โดยสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในท้องถิ่น พื้นที่อบต. รวมทั้งการจัดให้มีการจัดทำคู่มือการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

11. รัฐบาลโดยการประสานงานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกับทางสำนักงานงบประมาณให้มีการจัดสรรเงินอุดหนุนเพื่อส่งเสริมให้แก่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลที่รับผิดชอบในชุมชนนั้น ๆ เพิ่มขึ้น

12. องค์การบริหารส่วนตำบลต้องจัดสรรงบประมาณให้กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนเพิ่มขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ทำให้ทราบถึงปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน และปัจจัยใดที่ไม่มีผล ซึ่งในแต่ละพื้นที่ศึกษา รวมถึงความต้องการของประชาชนในชุมชนเองทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการกิจการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ตรงเป้าหมายและเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ความร่วมมือขององค์การภาคเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากมีความจำเป็นต่อกระบวนการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด จึงกล่าวได้ว่า บทบาทภาคเอกชนมีส่วนสำคัญในกระบวนการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัด

จากแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในชุมชนยังมีน้อย เนื่องจากการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการมีส่วนร่วม การวางแผน และการพัฒนาการท่องเที่ยว การไม่ทราบและไม่เข้าใจศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยว จึงไม่มีการเข้ามามีส่วนร่วมช่วยกันวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ชุมชนมีความต้องการที่จะให้หน่วยงาน องค์กรท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ โดยอาจจัดให้มีการอบรม จัดประชุม เสวนา เสนอแนะเพื่อรับฟังความคิดเห็น รับทราบปัญหา และความ

ต้องการของคนในชุมชน มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งกระบวนการของการมีส่วนร่วมนั้นคือ ตั้งแต่ขั้นการค้นหาปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน การวางแผนงานต่าง ๆ การร่วมปฏิบัติงานตามที่วางไว้ การร่วมกันตัดสินใจเพื่อกำหนดแผนงานร่วมกัน จนถึงการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ

ในการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในข้อมูลการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวอาจจะจัดให้มีวิทยากรหรือ ตัวแทนหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ มาให้ความรู้กับประชาชนได้รับทราบถึงผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว สร้างแรงกระตุ้น หรือสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น และอาจมีการศึกษาดูงานในพื้นที่หรือชุมชนที่มีการบริหารงาน การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ดี ประสพผลการสำเร็จด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานในชุมชนของตน อีกทั้งในการดำเนินงานต่าง ๆ ควรจะให้ชุมชนหรือผู้นำ หรือตัวแทนของชุมชนจัดการบริหารเอง โดยการจัดตั้งกรรมการชุมชนเพื่อเป็นผู้ที่คอยประสานงานติดตาม เสนอนโยบาย

4.4 ข้อเสนอแนะ

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ นั้น คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่ามีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและหน่วยงาน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม แสดงบทบาทการมีส่วนร่วมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวตลอดทั้งกระบวนการ อีกทั้งบทบาทด้านการส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม แสดงให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว เน้นชุมชนให้มีส่วนร่วมมากขึ้น เมื่อชุมชนตระหนักเกิดความรู้สึกรักและหวงแหนท้องถิ่นของตน ในด้านกิจกรรมต่าง ๆ มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความเข้าใจในคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวต่อนักท่องเที่ยว ส่งเสริมเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น

หน่วยงานราชการ หรือองค์กรของรัฐควรจะมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ อย่างเป็นรูปธรรมพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริม ประชาสัมพันธ์และการให้ความรู้แก่ท้องถิ่น ประชาชนในชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน มีการจัดหาและพัฒนาให้มีบุคลากรด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยรวมกันจัดกลุ่ม ชุมชน หรือองค์กรท้องถิ่น หรือ